

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXV. évf.

1900. November – December.

6-dik füzet.

A székely kérdés.

Az egyházi élet folytonos érintkezésben van a népelettel. Azért az egyházi irodalom is jól teszi, ha foglalkozik néha a néppel, mert ha attól elszakad, minden dogma és minden elmélet a ezéltalanság ködében vész el. Hisz a sociologia ma már nem csak a böleselemnek és államtannak lett gyakorlati jelentőségben elsőrendű alkatrésze, hanem az egyházat is úgy ethikai, mint vallási tekintetben mind közetlenebbül érdekli. S ha az egyház ezt tekintetbe nem veszi, elhanyagolja, helyrehozhatatlan kárát vallja. Nem kell messze mennünk bizonyítékokért, mert ha körülnézünk, lépten-nyomon rábukkanunk.

Azért a nép multja és jelene, lelki és testi élete, életmódja, öröme és fájdalma, reménye és szenvedése, boldogulása és küzdelme minden vallásrendszernek és igehirdetésnek keretébe tartozik.

S e folyóiratot e tekintetben melyik nép érdekelné oly közelről, mint eszméinek s részben hitének örökösei s szerkesztőségének vér- és fajrokonai: a székelyek?!

* * *

Akár a hun népfaj egyenes leszármazottjának tekintsük a székelyt, akár a magyar nemzettest egy kitelepített keleti rajának, mindenképen méltó e néptörédék azon érdeklődésre, mely legújában iránta nyilvánul. S hogy e tekintetben főkép a történeti nyomozás jár elől, az által még jobban kiemelkedik azon történelmi hivatás, mely e népet multjánál és a benne rejlő physikai, szellemi és erkölesi tulajdonságoknál fogva megilleti.

Nem abban áll ugyanis egyedül az u. n. *székely kérdés*, hogy a hun vagy magyar (közben: bessenyő, kabar) eredet lesz-e a történeti kutatás végeredménye. Sőt ez irányban meglepő siker nem is várható. Egy-két újabb erősség az egyik oldalon s egy-két bizonyíték megingatása a másikon nehezen fogja ide vagy oda végkép eldönteni a vitás kérdést, mert az igazi eredet korszakának határ-

vonalaín elalszik minden mécs, mely a sötétbe bevilágíthatna. Nyolcz évszázra vissza tudjuk ugyan nyomozni a székelység nemzeti intézményeit és tartózkodását mai lakóhelyén, de azontul, épen a magyar nemzet települése korszakából, a hun-eredet hagyományain kívül egyéb erősség nem áll rendelkezésünkre. A székely és magyar nyelv azonossága kétségtelen, ámde a feltételezett közös családfának, a hunoknak nyelvéből semmit sem őrzött meg sem följegyzés, sem a hagyomány. A hiányzó láncszemeket ki és hogyan fogja összeállítani?

Mire számíthatunk tehát e kérdésben? Csupán arra, hogy a többé-kevésbé ismert keret tartalma jobban kidomboríttatik s visszamenő következtetésekre biztosabb alapot nyerünk. S ha a fő kérdés titkát meg nem oldhatjuk is, a kutatás hasznát kiesinyelünk nem szabad.

Ez már eddig is rávezetett, hogy a székely kérdés hordereje az eredet vitatásában nincs kimerítve. Tudásunkat ugyan ez mindig ingerelni fogja; de ez inger kielégítetlenségéért kárpótlást kapunk egyebekben, a mikkel ez alkalommal is foglalkozni kívánunk.

A székelység faji kiválóságában a történelem a legjobb államfenntartó elemek egyikét állítja élénk.

A Kárpát hegyszorosai az évszázak folyamán minden ellenségnek utat nyitottak feléje, de őt hegyei és szűk völgyeiből soha ki nem szorította egy is. Nem csak őrt állott egymagára az ország keleti határán, de szükség esetén a *székely ispán* zászlója alatt saját fegyverzettel hadat küldött a közös haza védelmére is, mely haderő e maroknyi népnél 30—50.000 főre ment s ha benn a hazában, vagy éjszaki és keleti ellenséggel folyt a háboru, az egész fegyveres erő végig harcolt; nyugati ellenség ellen tizedrésze, déli táborozásban fele vett részt s egy hónapig maga élmezőre magát. Fegyverzete vadászgerely, íj, tegez és szablya, később puska volt, melyet a lovasok is hordottak (lovas-puskások), s testöket kemény vászon-mellevért fedte. A székenként tartott *lustrálon*, ez ősrégi népszámláláson a hadi erő, fegyverzet és hadikészültség számbavétele mindig egyik főfeladat volt, mert a készenlétre oly nagy gondot fordítottak, hogy a véres kard, vagy később trombita és dobszójelre minden fegyveres azonnal a gyülekező helyre indulhasson.

Bonfinius megerősítvén Anonymusnak a székelyekről a XI-ik évszázadból fennmaradt tudósítását, azt mondja, hogy „e nemzet a hadban a legzordonabb, a szolgaságot nem tűri.“ S ha valaki közü-

lők a harcban gyáván viselkedett vagy a lustráról elmaradt, a legmegszégyenítőbb büntetés, jobbágyságra vetés érte. Toroczko mellett a tatárokon nyert győzelem s ezer magyar fogoly kiszabadításáért kapták a kézdi székelyek Aranyos-földét 29 helységgel a XIII. évszázban, megalapítván ezzel itt a hetedik székely széket. Mátyás királyllyá választatásakor ott táboroznak ők is Rákos mezején. Az I. Lipót diplomája is a „legharciasabb emberfaj“-nak mondja a székelyt.

S ha valaki kérdésbe tenné e harczedzett nép szívósságát, vitézségét a békésebb új korban: utalunk Petőfi apothecosisára, melyben a maga halhatatlanságának részesévé tette „A székelyek“-et.

Ime! nem levonható-e ebből egy konkrét *székely kérdés*: miért nem használják fel a történelem igazolásával kínálkozó ezen őserőt ma a hadsereg javára kellőképen?!

A faj-szaporóság e népben rejlő államfenntartó erőnek hasonlóan egyik elsőrendű tényezője. Hegyi kristály forrásainak és vizeinek-, ózondus levegőjének, egyszerű, de tartalmas táplálkozásának, erdei és mezei testedző foglalkozásának összeható befolyása szívósságot, rugékonyságot, életenergiát bő mértékben fejlesztett ki e nép csont- és izomrendszerében s vérkeringésében. Ehez járul idegzetének összhangzatossága, edzettsége, lankadatlan munkakedve és kitartása, mely a természettől mintegy kiesikarja az önfenntartás kellékeit; erkölesi erje, mely a esüggedéstől megóvjja; kedély-ruganyosága, mely kedvet talál az élet szelid örömeiben s gazdag forrása a dal és meseköltésnek; szellemének üdesége, mely sziporkázik az ötletes humorban s a néplélek prismáján ezerféle változatban szórja szét fénysugarait; értelmiségének magas foka, mely sokoldalú tanulékonytságot, előrelátást és törekvést s életböleseséget rejt magában. E testi és lelki tulajdonságok együttléve olyan faji egyedé teszik a székelyt, melynek a nemzeti életben nagy hivatása van s melynek minden parányát megmenteni, gondozni és értékesíteni állami érdekeink egyenesen megkövetelik. Évszázak előtt ők maguk így gondolkoztak és éreztek, midőn az erővesztés megakadályozására vagyon-vesztés alatt tilalmat állítottak fel, hogy valaki közülök egy éven túl idegenben éljen. S e tekintetben még a szomszédos vármegyéket is *külső országnak* mondták. Mintha előérzetük lett volna, hogy ebből egy végzetes *székely kérdés* fejlődhetik ki: a *kivándorlás*, melyet csirájában kell megfojtani. S vajjon a minek ők akkor, magukra hagyatva, egyszerű intézményeik keretében, de

hazafias előrelátással ellenállottak, ma a fajok élet-halál küzdelmének paranesoló korszakában, ezer-féle hatalmi eszköz birtokában gáttat vethetünk-e?! Mit esinálunk mi e nemzeti vérveszteséggel szemben? Statistikát — — és útlevelet. Pedig e szapora és munkás népnek kenyér kell; de az elképzeltetlen apróra darabolt barázda e kenyeret már nem adja meg. Ők hajdan a földbirtok 'tulságos feldarabolásának gáttat vetettek a *kizárólagos fu-örökösödés* törvényével. E védelem azonban már esupán történelmi adat s az öt holdon is alul szállott birtokminimum esaládfenntartásra még oly szorgalmas népnél se lehet elegendő.

De hiszen e népet páratlan tanulékonyssággal, ipari tehetséggel, üzleti mozgékonyssággal áldotta meg az ég. Házi-ipari terményeivel már nemesak az országot járja be, de Ausztriában és a Duna mentén fel egész Bajorországig is találkozunk a szóttessel házaló székely asszonyokkal.

Nem százával, de ezerével kellene tehát ipartelepekre, műhelyekbe és gyárakba telepíteni a székely ifjúságot, hogy nekik jövőjük s az otthon maradtaknak kenyérük legyen e hazában. Magát a Székelyföldet is, mely ipari anyagokkal tele van, gyárakkal kellene behálózunk, hogy a munkaerő minden időben keresethez jusson. S ha azon milliók, a melyek erre szükségesek, pénzügyi számítással elég hasznot nem hajtanak, nem kárpótolná-e ezt azon nyereség, a mit a nemzeti erő gyarapodása nyújtana?! Hiszen az állam háztartásában a közvetett haszon sokszor értékesebb a közvetlennél. Csak azon magaslatról kellene már egyszer tekinteni e székely kérdést, hogy az nem lokális, hanem elsőrendű nemzeti érdek s hogy a székely ügyért hozandó áldozat sokszorosan ki fogja magát fizetni az államnak.

A székelység is első sorban földmivelő és állattenyésztő nép. Ez utóbbi tekintetben nagy kiterjedésű erdei legelőit megfelelő haszonnal értékesíti. S míg régen, a magyar nemzeti királyság korában összes adófizetését ökör-adóval rőtta le, el lehet mondani, hogy adó és minden egyéb pénzbeli szükségletét ma is tulnyomóan állattenyésztésből fedezi; mert gabonája saját fogyasztásán tul alig ér. Gazdaságában tehát a természet egyenes utmutatását már ősidők óta bölesen követi. De míg a nemzet — igen helyesen — állattenyésztésre milliókat áldoz, a székelyek egy pár kiváló gazdasági sajátlagos állatfaja veszendőbe van. Földmivelésében is újítások kellenének, hogy termelése napi szükségletén tul terjedjen. E téren

kereskedelmi növények nélkül boldogulni nem lehet. S ezek közül csupán az itt jól tenyésző kendert és lent találjuk, de ezt is csupán házi-ipari célra. A lendületnek indult méhészet és gyümölcsészet kellő figyelemmel és esekély áldozattal jó keresetforrássá tehető. Általában a nép nagy szorgalma, kitartó munka-ereje és tanulékony-sága megfelelő vezetés és támogatás mellett gazdasági téren is sokra volna hivatva, ha e vezetés és támogatás megfelelő mértékben és tudatosan nyújtatnék. De itt a késelelem veszélylyel jár, mert a létért való küzdelem nagyon megnehezedett. A mementó nehogy későre érjen a népek sorsát intéző körökbe, mert a székelység anyagi eleste végzetessé válnék a magyarság sorsára Erdélyben. Ez a székelység a magyarság létkérdése itten.

A Székelyföld erdői és hegységei esekély terjedelmű termékeny völgyet és térséget engedtek a földművelésre. S az elszaporodott nép mind magasabbra vontatja ekevasát, hogy a kopár hegyoldalakból is terményt erőszakoljon ki. Az arató munkás sok helyt már az erdei fák árnyékában tartja déli pihenőjét, s a gyér és rövid fejű kalász alig adja vissza a vetőmagot. S hogy az aránytalanul sok munka és kevés eredmény mellett a nép mégis fenntartotta magát, sőt ruházkodás, táplálkozás és általános háztartásban bizonyos fejlettebb igények kielégítéseig is eljutott: ez üzleti szellemének és sokoldalú házi-iparának tulajdonítható. Ez utóbbiban nagy része van a nőnek, a ki nyáron együtt végez a férfivel minden mezei munkát s télen át fonásával, szövésével az egész háznépet felruházza s férjhez adó leányait összes ág- és fehérneművel kiállítja, sőt üzleti célra is nem keveset termel. Általában a textil- és fa-ipar az, mely a székelyeknél leginkább elterjedt és kifejlődött s az ő természetének legjobban megfelel. Iparos eleme a kézműipar minden ágában van ugyan s ipari tehetségének jeleivel minden téren találkozunk, de általános népiparnak az a kettő mondható. Mily hatalmas ipartelepeket lehetne e téren e százezer kezű, szapora munkaerővel felvirágoztatni!

A küzdelemteljes életmód az embereket rendesen megtöri és komorrá teszi. S ha a kitartás ereje megesökken, a kifáradt és megtévedett lélek fellázad az emberi és isteni törvények s a társadalmi rend ellen. Az u. n. szociális bajok járványszerűen fellépnek. A vagyon és személybiztonság eltűnik s a tévelygések áldozatainak vére a nélkül omlik, hogy bár egyetlen szenvedőnek is terhe könnyebbülne.

Az emberiség ezen szomorító betegsége minden küzdelme daczára sem érintette még a székelyt. Természete alapján komoly ugyan, de nem pessimistikus, mert telítve van vallásos érzéssel. Minden munkáját Isten nevében kezdi s az alkonyt hálája kíséri. A hit és erkölcsi erő még nem rendült meg lelkében s tisztesség-tudásban, felebaráti és vendégszeretetben ősi erényeket gyakorol. A szülők, az idősebbek és a felsőbbség tekintélye tiszteletben áll előtte. Tunyaság bűnei, féltelenség szenvedélyei lelki és testi épségét nem rontották meg. A tudás és művelődés iránt fogékony. Annak hasznát és előnyeit gyermekei nevelésében közvetlenül látja, mert alig van népesebb székely család, melyből tanult ember ne emelkedett volna fel. Épen azért iskolái már régi idő óta virágnak s Erdély magasabb tanintézetei telve székely ifjúsággal s a hiatalok és gazdaságok székely értelmiséggel. Az ország belsejébe irányuló ezen kivándorlás mindig erőforrása volt a magyar ügynek. S ezen önkénytelenül nyilvánuló százados műfolyam újmutatás, hogy az minden téren keresztülvihető s az otthon fölösleges rajok a nemzet számára megmenthetőek és értékesíthetőek.

Erőteljesen kifejtett faji tulajdonsága a székelynek a *nemzeti öntudat* is, a mire nem csekély befolyással voltak ősi törvényei, a melyekről Verbőczy is elismeri, hogy „mindenestül fogva külön törvényük és szokásuk vagyon. Hadi dologban bölcsék, kik örökségeket és tisztet nemzetségre és nemzetségeknek ágazattyára osztják — s kiváltképpen való nemesek.“

Hogy ez a történelmileg ismeretes hat nem és huszonnégyszáz (tribus et generes), mely a községekben a hadnagyot és bírót felváltva szolgáltatatta, eredetét honnan vette, annak nyomozását, mely a nemzeti eredet kérdésével függ össze, a történetírókra bizzuk. De ez a körülmény s hogy a székelyek mindnyájan egyenlők és nemesek voltak, adót csak a király koronázásakor s a trónörökös születésekor fizettek (ökör-adó) s honvédelmi tekintetben, vagyoni helyzetük szerint, mindnyájan a lovasok (lófő) vagy gyalogosok rendjébe voltak beosztva, harszi fegyverzetük s egyéb felszerelésük és lovuk sajátjuk volt, — a nemzeti gyűlésen minden nagykorú férfi részt vehetett és egyenlő jogokat gyakorolt, — székely birtokot a kincstár sem kihalás, sem nota következtében nem örökölt, hanem az a szomszédokra szállott, — tettenérés nélkül perbe idézni senkit közülök nem lehetett: ezek s több chez hasonló törvények a székelyt a nemzeti egyediség magasabb fokára és

tudatára emelték. Magukat nemes székely-nemzetnek, földüket Székelyországnak mondják és írják s a székely ispánság a királyi felség czimek közt is helyet foglal. Ez erőteljesen kifejtett nemzeti önérzetre ezéoz Mátyás király történetirója, midőn azt mondja róluk, hogy „szolgaságot nem tőrnek és semmiképpen meg nem szelidithetők.“ A jobbágytság szolgaságát pl. annyira nem tőrtek, hogy az 1608-iki nemzeti gyűlésen az ellen ismételve törvényt hoznak, hogy a „kik magukat önként jobbágyoknak elkötötték, uraiktól vissza foglaltassanak és ha újra elkötik magukat, fejeket vessessék.“ Ez osztály mint társadalmi rend nem is fejlődött ki közöttük, csak szorványosan voltak annak itt-ott képviselői. Dalában tehát e nép joggal és büszkén mondhatja: „Széköl vagyok, szabad bérezek lakója!“

Ez erőteljes fajtudatnak köszönhető nyelvének romlatlan épségben való fenntartása is. Földrajzi helyzeténél és üzleti összeköttetéseinél fogva két népesaláddal, a némettel (szász) és románnal folytonos érintkezésben állott, de a nyelvhatárok az ő hátrányára sehol se módosultak. Sőt saját területén belül a jobbágyokul betelepített románságot felszívta, kiknek már ma csak vallásuk hirdeti, hogy nem Ázsiából jött székelyek. A többség joga és hatalma e tekintetben is érvényesült, mint nagyon sok helyt Erdélyben ellenkezőleg — a mi vesztségünkre. És sajátságos tünemény, hogy míg a román nyelvet a székely is könnyen sajátítja el, ezen eset a szász nyelvre nézve annyira nem áll, hogy megfordítva — a szászok között jelentékeny mértékben nyilvánuló magyar nyelv-ismeret egyenesen a székelyek befolyásának tulajdonítandó, mely befolyás a székely nyelvhatár mentén részint az üzleti érintkezés, részint a szászoknál szolgáló s mindig előszeretettel alkalmazott székely eselések révén érvényesült.

A székelyek magyarnyelve, melynek a reformatio és a fejedelmi korszak irodalmilag is virágzó kora volt, népies tartalomban rendkívül gazdag. A népkedély változatos szinpompája árad azon szét szerelmi és katona-dalaiban, tréfás és gúnyverseiben, balladáiban és u. n. énekeiben s azokban a phantastikus tündérmesékben, hol a sarkon forgó arany-vár, tüzet okádó hétfejű sárkány, aranyhaju királyleány, lovagjával beszélgető s ezen veszélyt legyőző taltos, ezüst tavakban játszó és éneklő hablaányok, üldözött ifjú királyfik mind egy-egy bűbájos világnak képeiben és nyelvével vonulnak el káprázó szemünk előtt. Ezekhez járulnak szertartásos ünne-

pélyeik; számos ős népipari foglalkozásaik, melyek a mester-műszavak szótárát becses anyaggal gazdagították; tréfás és képes szövegeik, életböleséget rejtő közmondásaik, szótalányaik, melyek nem csak gondolati, hanem kifejezésbeli fordulatokban, változatokban és bőségben jelentkeznek. S mindez a gazdag népköltészetnek természetes eredménye. S ha magát e népköltészetet vizsgáljuk, annak terjedelmét és tartalmát e nép maroknyi létszámához viszonyítjuk: tisztelettel kell meghajolnunk azon termékeny erőnyilvánulás előtt, mely e néplélekben jelentkezik.

A ki a nép között figyelmezve járt-kelt, észrevehette, hogy a székely, ép úgy mint a román, dalos nép; de annak is fel kellett tűnnie, hogy míg a román rendszeren csak dallamot, a székely mindig szöveget is dalol. Tehát nála a dal nemcsak ösztönszerű érzelmvilágból fakad, hanem gondolatokkal, eszmékkel karöltve születik. Sőt egy kedveltebb dallamhoz a változó alkalom, helyzet és egyéni hangulat számos új meg újabb szöveget hoz létre. S ez a népköltésnek nagyobb terjedelmet ad.

Brassai azt mondja egy helyt, hogy egy nemzetet nyelvéből, irodalmából jobban meg lehet ismerni, mint utazásokból. Hát ez a nép lelki világát illetőleg teljesen igaz. A székely például egy idegennel való érintkezésben annyira tartózkodó, zárkózott, bizalmatlan, hogy e révén őt alaposan félreismerné bárki is. Szerény, alázatos modorában nem is sejtené szabadságszeretetét, egyszerűségében szellemi fölényt, — igénytelen megjelenésében rettenthetetlen bátorságát s hidegvérűségében lángoló honszerelmét. Ellenben üssük csak fel történetkönyvét s vizsgáljuk át ősi intézményeit, tekintsünk be népköltészetének esilláros esarnokaiba: s szemünk előtt sorban vonulnak el a törvényhozó bölesek, az országvédő és fenntartó fegyveres hősök, a szorgalom és munkaczedett rajok s a muzsák ligeteit felvidámító dalmokok. Egy tündérvilág kiváltságos népe, melyet Mars, Hermes és Apolló az őserdők rejtekeibe azért helyezett, hogy mutatványnak maradjon fenn egy késő kor számára, mint a szívós fajerőnek, fenséges népléleknek képviselője, melyet bámulni, tisztelni és szeretni egyenlő a legnemesebb honszerellemmel. Ez érzés él lelkünkben, mióta a székelyt ismerjük s ezt szeretőnk beplántálni minden magyar szívbe, hogy e népnek erényei imádott hazánk számára termékenységet fokozott mértékben kiárasztassák.

Ez az igazi aktuális *székely kérdés* mindannyinak a foglalatja, melynek szerencsés megoldásáért méltó volna államférfiaknak ver-

senyezni. Hisz ez egyetlen érdem halhatatlanságot biztosítna bármelyikök nevének, mindnyájokénak; mert mindenikök közreműködésére van itt szükség. Az államélet mai munkamegosztásában egyiknek mindent végezni lehetetlen; örvendhetünk, ha mindannyian egyet jól végeznek.

A dicső emlékű báró Eötvös József, a kinek halhatatlansága már a nélkül is romlatlan éreztáblára volt vésve, a kit tehát eszűpán fajszeretet és a népfenség iránt táplált vonzalma vezetett, elég érdemesnek találta a székelységet arra, hogy első nagyobb arányú kísérletét a népnevelés terén a székelyek között hajtsa végre. Az általa eszményi magaslaton fogalmazott népoktatási törvény kipróbálására a székely lett az ő választott népe. Mindjárt 1869. nyarán bentazta a Székelyföldet s benyomásokkal, megfigyelésekkel gazdagon visszatérve munkatársai közzé (Molnár Aladár, Gönczy Pál, Buzogány Áron), megszerkesztette és életbeléptette azon népoktatási hálózatot, melynek méhköpűit a fürge raj csakhamar színmézzel töltötte teli úgy, hogy a nagy államférfi kísérletét, melyet utódai is híven gondoztak, fényesen sikerültnak mondhatjuk. Legújabb népszámlálásunk fogja harmincz évi munkánk eredményét e téren beszélő számokban megszólaltatni. Addig is idevonatkozó adataim érdekes tájékozást nyújtanak az alaki művelődés fokozatos emelkedéséről. Míg ugyanis az *irni-olvasni tudók* átlaga a Székelyföldön mindkét nemet összevéve, 1871-ben 26% volt, 1891-ben már 48-at találunk s számításaim szerint 1900 végén legalább 60%-nak kell mutatkozni. Az erdélyrészi százalék 1891-ben 32, az anyaországi 53 volt. Ha tehát még azt is tekintetbe vesszük, hogy az alfabeták nagy része az alkotmányos korszak előtti időből jött át s annak számát az iskolázás már nem, csak a halál apaszthatja le, a kezdet nehézségeivel is küzdő első harmincz év eredményével teljesen meg lehetünk elégedve.

S a mi az egyik téren sikerült, miért ne sikerülhetne a többin is?! Ha dotatiója arányában — bár egy időn át — mindenik minsiterium annyit fordítana a Székelyföldre, mint a közoktatásügyi, harmincz év alatt egy szép jövő alapjait minden irányban lerakva láthatnók, s a székely kérdések, talán az egy tudományos jellegű eredet-kérdés kivételével, lekerülnének a napirendről. Magyarország keleti bástyáját pedig megerősítve és biztosítva indítanók második évezredének útjára.

A vaskezű Baross minister már észrevette volt, hogy mely téren lehet és kell a székely kérdések egy jelentékeny részét megoldani. Igen korai halála miatt azonban csak épen a kezdeményezésig jutott. Most ismét örömmel látjuk, hogy méltó utód kezébe került az örökség s Hegedüs Sándor, a ki maga is a nemes székely nemzet fia (Zsákodról), fájának éles látásával, szívós munkaerejével és bátor hazafiságával — az angol közmondásként — „szarván ragadja a bikát“ s olyan államférfiui tevékenységet indított meg ez irányban, hogy annak sikeréhez a legszebb reményeket fűzhetjük. Csak úgy vele, mint ministertársaival szemben, kik közül még többekre is feladatok várnak a Székelyföldön, hangsúlyoznunk kell, hogy nagy áldozatokkal járó és összevágó conceptio nélkül a székely ügyek óhajtott rendezését lehetségesnek nem tartjuk.

S ismételjük, szavainkat nem u. n. szűkebb hazafiság sugallja, hanem azon megdönthetetlen politikai igazság, hogy a *székely kérdés az erdélyi magyarság sorsa.*

KOZMA FERENCZ.

Szentábrahámi theológiája.

III.

II. Az új-szövetség közbenjárójáról, a Jézus Krisztusról.

Jézus, mint a synoptikus evangéliumok által bemutatott történeti személy, tulajdonképpen a hitnek nem tárgya; hanem annak kezdője és mutatója, az emberben levő isten-tudatnak kifejtője, a tökéletes élet képe s mint ilyen, nem tartozik a hittudomány körébe. Azonban követőinek iránta érzett nagy tisztelete, az ő tanításai és cselekedetei közti teljes összhang, lassanként elveit, igazságait személyével azonosította s tudományával együtt személyét is a hit tárgyává tette. Mihelyt Jézus a hit tárgyává lett, az első keresztények azonnal mystikus mondákkal szőtték át életét s őt emberségének megtartásával egy bizonyos eszményi magaslatra emelték. Ennek az alapjában igen tiszteletreméltó törekvésnek segítségére jött a zsidó bölesészet, a mely Jézust is a speculatio körébe vonta. Ilyen világításban jelenik meg Jézus a Pál apostol későbbi leveleiben, a hol már nem „test szerint“ ismerjük meg; hanem egy „égi emberrel“ találkozunk, a ki „minden teremtmény első szülötte.“ A rabbinusi philosophia mellé társul szegődött a hellenismus s különösen Plátó „logos“ tana, melyet Philó egyesített a zsidó bölesészettel. Ennek az iránynak híve a 4-ik evangélium szerzője, a kinél már Jézus mint a „testté lett logos“ úgy jelenik meg. Még csak egy lépés volt addig a pontig, a melyen túl Jézust nem emelhettk. Hosszas habozás után megtette ezt a lépest a niceai zsinat (325), mely élén Athanasiussal Krisztus istenségét kimondotta.¹ Még itt sem ért teljesen véget a Krisztus személye fölött folyt vita. A monophysita és monotheleta harcokban ismételtlen fölujult, míg végül a VIII-ik százév végén az „isten-ember“ képtelen fogalmával béfejeződött.

¹ Simén D. Szentháromság tört. X—XI. f.

A christologia másik része, a mely a Krisztus működéséről s a váltság munkájáról tanít, szintén különféle alakulásokon ment át. Jézus maga — bár sokszor beszélt haláláról — sohasem tulajdonított annak engesztelő áldozati jelleget. Sokkal nagyobb súlyt fektetett életére és példájára, a melynek követését kívánta tanítványaitól is. Azonban már első követői nem tudták megérteni az „igaznak“ sok szenvedését és kínos halálát, a miért nem találtak elégtételt sem a feltámadásban, sem az ezer éves országlás hitében. Ezért a Jézus ártatlan halálát úgy kezdték tekinteni, mint engesztelő áldozatot a világ bűnéért. Pál apostol már úgy tekinti Jézust, mint szükséges áldozatot, hogy megszabadítson minket a „törvény átkától“ (Gal. 3: 13.) és a bűnöktől. (Róm. 4: 25.) Innen kezdve különböző felfogások uralkodtak a ker. egyházban a Krisztus érdemére nézve egész az Anselm (1033—1109.) canterbury-i érsek felépéséig. A scholastikának e kiváló képviselője „Cur deus homo?“ című művében olyan éles dialektikával s erős következetességgel fejtette ki, hogy Istennek szükségképpen emberré kellett lennie, hogy elégtételt adjon önmagának a bűn által a saját „tisztességén elkövetett rablásért“, hogy az ő felfogása irányítja még ma is a kath. és prot. orthodoxia gondolkozását.

A christológiának itt vázolt fejlődési folyamata mellett mindig ott volt hol hallgatólag, hol nyilvánosan föllépve az unitarius christologia, a mely a történeti alapot megtartva, szigorúan ragaszkodott Jézus ember voltához. Helyenk voltak a 2. százév végén az ebioniták, a kik csak kiváló szellemi tehetségeiért nevezték Jézust istennek; de tisztán embernek tartották. Ez irány híveit a 3-ik százévben monarehiánusoknak is nevezték az isteni monarehia érdekében folytatott küzdelemért, a mely küzdelemben kiválók voltak: Artemon, Theodot, Praxeas, Callixtus, Noetus, Sabellius, Beryllus, Sámosátai Pál, később Árius és az ő hívei.² Ez utóbbi tanát bár a niceai zsinat kárhoztatta, de azért hívei a szellemi felsőbbbséget megtartották 381-ig, a mikor a konstantinápolyi zsinaton a niceai zsinat határozatai ismételten megerősítettek. Innen kezdve még több, mint egy százéven keresztül a germán népek buzgó hívei voltak az áriusi tanoknak. Azonban az unitarismus mint történelmi tényező megszűnik működni s ha egyesek lelkét hevítette is a sötét középkoron

¹ Baur: „A középkori ker. egyház“ ford. Dr. Kovács Ödön, 188—189. II.

² Simén D. i. m. 148 és 156 l.

át, de nyilvánosságra csak a reformatio korában jött. Nem említve amaz egyeseket, a kik Svájcban, Németországban szót emeltek az Isten egysége mellett, nevezetes a Socinus Laelius vezetése alatt álló olaszországi társulat, a mely az unitarismus terjesztését tette feladatává. A társulatnak szétűzött tagjai különböző országokba hordták szét az eszmét; de nagyobb eredményt csak Lengyelországban és Erdélyben értek el, mely utóbbi helyen a Dávid Ferencz lángelke és apostoli buzgósága folytán határozott alakot öltött és létjogosultságot nyert.

A Krisztus érdeme vagy a váltság munkájára nézve az unitáriusok soha sem tulajdonítottak a Jézus halálának engesztelő áldozati jelleget; hanem kiváló súlyt fektetve az egyén erkölcsi életére, Isten kegyelme mellett az önmagunk megjobbítását tekintették a megigazulás föltételének. Jézusnak megigazulásunkban csak közvetett érdemet tulajdonítottak, a mennyiben az Istennel való kibékülésünkre tudománya és élete által a leghelyesebb utat megmutatta.¹

Ennyiben ismertetvén a christologiának trinitarius és unitarius irányu fejlődését, ez utóbbinak most a 18-ik százbeli formáját mutatjuk be röviden a következőkben Szentábrahámi könyvéből (II. rész).

Jézusnak, mint az új-szövetség közbenjárójának megismerésére szükséges ismerni: *személyét* és *kötelességeit* vagy *hivatalát*. Személyét megismerhetjük születése, élete, halála, feltámadása, felmagasztaltatása és Isten jobbára üléséből. Szentábrahámi a Jézus életét a fogantatásnál és születésnél kezdi; mert semmi meggyőző bizonyítékot nem talál, a mi előbbi létezését megerősitené; sőt meggyőző erővel magyarázza meg mindazokat a szt. írásbeli helyeket, melyeket a prae-existencia valósága mellett fel szoktak hozni. A Dávid magyából származott. „Anyja volt, boldogságos szűz Mária, kinek méhében a szent-lélek beárnyékozása és reászállása folytán Názárethben csodálatos módon fogantatott.“ (10. §.) Bethlehemben született s mivel más atyja nem volt, „Isten fiá“-nak mondatott. A törvény értelmében 8-ad napon körülmetéltetett s 40-ik napon a jeruzsálemi templomban az Urnak bemutatott. Názárethben növekedett bölesésgben s testének állapotában. 12 éves korában a papokkal vitatkozott. 30 éves korában Keresztelő János megkeresztelte. Az ördög a pusztában megkísértette. Azután hivatalát meg-

¹ Symbolika theologia. II. r. 21. §.

kezdette s tanítványai kíséretében 3 évig folytatta. Ekkor kísértéseknek és gyengeségeknek kitett közhasznú életét a Judás Iskariotes árulása következtében a kínos *halál* váltotta fel. A kor szokása szerint Pilátus által keresztfára ítéltetett, a melyen imádkozás közben kiszenvedett. Jézusnak halálát Isten akarta s ő önkényt meghajolt az isteni akat előtt. Sem haragból, sem büntetésből nem adta Isten Krisztust a halálra, sőt ez által is atyai szeretetét mutatta ki, a midőn meggyőződött arról, hogy Jézus is olyan gyengeségeknek volt alávetve, mint mi. Hogy valósággal meg volt halva, az eléggé bizonyos az eltemetésből s harmad napig a sírban maradásból. Azonban Krisztus végleg nem maradt a halálban, hanem „*felmagasztaltatott*.“ Felmagasztaltatásának első lépése a *feltámadás*, a mi, hogy valósággal megtörtént, azt bizonyítja az üres sír, a tanítványok bizonyágtétele és a feltámadt Krisztusnak különböző helyeken történt megjelenése. A mint Jézus Isten akaratából adatott halálra, úgy az Isten által támasztatott fel s így a feltámadás Isten hatalmának és dicsőségének tanubizonyága. A felmagasztaltatás második lépése a *menyhemenetel*. Ennek igazságát bizonyítják az apostolok, a kik tanúi voltak a fölemelkedésnek; de bizonyítja a szent-lélek elküldése is. A harmadik lépés az *Isten jobbjára ülés*, a mi „képes“ kifejezés s azt jelenti, hogy a Jézus Isten kegyelméből az ő közelében valamely dicső királyi helyet nyert.

Minthogy ezek szerint Jézus Krisztusban a Messiásra vonatkozó jóvendölések mind beteljesültek, azért „a Máriától született Jézus a Krisztus vagy a megígért Messiás“. (24. §.) Minthogy pedig a Jézus Krisztus birt mindazokkal az ismertető jelekkel, a melyek az embernek tulajdonai t. i. test és lélek volt alkotó eleme; született, növekedett, éhezett, szomjúhozott, aludott, sirt, meghalt; alája volt vetve minden emberi gyengeségnek, maga magát „embernek“ s „ember fiának“ nevezte: azért „a megígért Messiás Jézus Kr. természetére nézve igazi ember“. (25. §.) Ha ezt megtagadnók; akkor példája nem birna ható erővel reánk. Azonban Jézus természetére nézve bár valódi ember; de azért még sem kell közönséges embernek tartanunk; mert ő „származásánál, méltóságánál és állapotánál fogva más emberek fölébe magasztaltatott“ s ezért azt mondjuk, hogy: „a megígért Messiás, az ember Jézus Kr. az Isten fia“. Jézus mindenek előtt Istentől való származásáért mondatik Isten fiának. Ez a származás nem öröktől fogva való; hanem az időben született. Isten fiának mondatik Jézus azért is, mert

mikor hivatását megkezdette Isten „megnyugvását“ fejezte ki iránta s működése közben Istenhez hasonló bölcseséget, esodatevő hatalmat és szentséget tanúsított. Pál apostol szerint a feltámadás is Isten fiává avatta a Krisztust. Végül Isten fia a Krisztus, mert ő lett az Atya javainak örökösévé, midőn a mennyben királylyá tétetett. A szt.-írásban még mások is neveztetnek Isten fiainak; de a Jézus fiúságát a legszorosabb értelemben kell venni. Nem fogadott fia Jézus az Istennek, mint az adoptianismus tanítja; hanem „saját“ fia. Ez a Jézusnak legnagyobb czíme. Ezt és ezen kívül semmi egyebet nem kell érteni a Jézus fiúsága alatt. Továbbá Szentábrahámi szerint „az ember Jézus Krisztus az Isten fia, igazi Isten“.

(44. §.) Azonban minden félreértés kikerülése végett megjegyzendő, hogy az „isten“ név a szent-írásban sok mindennek tulajdoníttatik. Mikor a legfőbb Istene kivül, — a ki egyetlen egy, s istenek Isteneinek is mondatik, kihez hasonló nincsen — másoknak is tulajdoníttatik az „isten“ név, ez alatt az illetőnek „mások fölött kiemelkedő kitűnőségét és tekintélyét“ kell érteni. Különösen figyelembe veendő az, hogy mely okon neveztetik Krisztus istennek. Ez az ok a Kr. „úrsága“, melyet az Atyától kapott s a mely sokszor azonosíttatik istenségével. Mivel pedig az Isten a Krisztuson kivül senkit Urrá nem tett, ebből következik, hogy az ő istensége még az angyalokén is fölül áll, úgy hogy „csak az Atya van kivéve“. Nehogy azért az Atya istensége a Jézuséval azonosíttassék, tudni kell, hogy az „Atya kiváltsági jogai a Krisztuséi előtt és fölött állanak. Mert oly dolgok említetnek az egész szt.-írásban a Kr.-ról, melyek csak az Atya tulajdonaival jöhetnek összeütközésbe; s viszont olyanok tagadtatnak meg tőle, melyek csak a legfőbb Istenben vannak meg“.

(49. §.) És itt Szentábrahámi számtalan szent-írásbeli helyet sorol elő, a melyek világosan tanítják Jézusnak az Istentől való függését. (50. §.) Azonban mindezek mellett is „akaratra“ és „egyetértésre“ nézve oly szoros „egység“ van a kettő között, hogy a szt.-írás méltán mondhatja: „Az Atya a fiúban, a fiú az Atyában van“ (Ján 10: 38.). Az is méltán elmontható, hogy a ki a Krisztust ismeri, az az Atyát is ismeri; mert a Kr. tanításaiból, cselekedeteiből s halálából ismerhető meg a legtökéletesebben az isteni bölcsesség, hatalom, jóság és szeretet. Ezért nevezi az írás a fiút a láthatatlan Isten képének (Kol. 1: 15) a kiben az Istenség teljessége lakozik“. (Kol. 2: 9.) Bármilyen nagy legyen a kettő között a hasonlóság, azért mégis

határozott különbséget kell tenni köztük; mert „Isten s legfőbb lény csak egy“. (55. §.) Vannak ugyan a bibliában egyes kifejezések, a melyek első tekintetre a Kr. örök istenségét juttatják eszünkbe. Ilyen a Ján. 10 r. 30 v., hol ez áll: „Én és az Atya egy vagyunk“. Azonban, hogy itt nem lényegbeli, hanem erkölcsi egység értendő, az kitűnik 17: 11, 21, 23 v.-ből. A Ján. 17: 10; 16: 15 szerint pedig „mindaz, a mi a fiúé az Atyáé, és az Atyáé a fiúé“. Azonban itt sem a két személy, hanem a birt dolgok közösségéről van szó. Az is van mondva a Kr.-ről, hogy ő az „Alfa és Omega, az első és utolsó, a kezdet és a vég“. (Jel. 1: 17; 2: 8; 22: 13). Ezt a kifejezést nem kell szószерinti értelemben venni, mintha Jézus személyileg a világ teremtése kezdetében meg lett volna s végzetéig megmaradna. A biblia számos bizonyítékai után Jézus csak „a gyülekezet vagy egyház kezdetének és bevégezőjének“ mondható. A ki született és meghalt, arról nem mondható el, hogy „sem kezdettel, sem véggel nem bír“. Ellenben igaz, hogy Jézus „a feltámadás után úgy él, hogy semmi változást nem szenved, sem állapotában, sem tanítmányában, mely az evangelium hirdetésének kezdete óta mindig ugyanaz volt és ugyanaz lesz“. (66. §.) Végül Szentábrahámi a Kr. személyére vonatkozó megjegyzések összegezése és tanúlságképpen ő tételt állít föl, melyben az elmondottak nyomán éles határvonalat húz az Atya és a fiú s a kettőnek imádása között. (68—85. §.)

Szentábrahámi könyve II. részének III-ik fejezete „Az Úr Kr. elhívásairól általában s különösen az ő prófétai hivataláról“ szól. Kr.-nak az volt a hivatása, hogy a emberiség „örök üdvösségéről“ gondoskodjék. Ezért nevezzük idvezítőnek. Kr. hivatala háromféle u. m. *prófétai*, *papi* és *királyi*. A prófétai hivatal „az emberek idvezítésére ezélező isteni akarat teljes kijelentésében (Máté 11: 27; Ján. 15: 15; 1: 16—18) s ugyanezen akarat törvényes hirdetésének a megerősítésében áll“. (Ján. 3: 2; 9: 32—33; 15: 24). Ezt a hivatalt Istentől kapta Jézus s ő elfogadta. Hivatalában az Isten akaratát jobban ismerte s hatékonyabban terjesztette, mint Mózes és minden próféták. Istennek a Kr. által hirdetett akarata az evangeliumban van összefoglalva. E szerint Jézus nemesak a törvénynek magyarázója; hanem a *szeretetnek* „új parancsolatát“ hirdette ki. Azonban ez új törvény kihirdetése által az evangelium „igája“ nem lett nehezebbé; mert azt a benne levő „igéretnek“ megkönnyítik. Kr. a maga prófétai hivatalát jövendőlé-

seivel, ártatlan életével s különösen esodatételeivel erősítette meg. „A Kr. esodatételei azonban nem oly természeti titkok voltak, a milyenek a művészkedés és böleselkedés terén nagy számban találhatnának, hanem a természet összes erőit fölülmúló s annak ismert törvényeitől eltérő műveletek, melyek által a természet Teremtője — mint valamilyen megbízó és felhatalmazó levél által — a Kr. isteni küldetését kijelentette“. (Ján. 3: 2; 5: 16; 10: 25, 37, 38; Mát. 11: 4, 5. Igy lásd: Ján. 6: 14; 14: 11; 15: 24. (13. §). A Kr. esodáiról különben megjegyzendők: hogy azokat Jézus hivatalba lépése után azért hajtotta végre, hogy hivatalának „tekintélyt“ szerezzen általuk; hogy nem érzéki esalódások, hanem valósággal megtörtént események; hogy egy pár kivételével mind jótétemények voltak. Ha ezeket figyelembe vesszük, azonnal kitűnik, hogy „az Úr Kr.-ban megvolt az isteni küldetés esalhatatlan bizonyítéka“. Ezért „kötelességünk életünket a Kr. tanításaihoz alkalmazni“.

A IV-ik fejezet a Kr. *papi hivatalát* foglalja magában, mely hivatal „az emberekért az Istennél végzendő ama eselekedetekben áll, melyek az emberi bűnök megbocsátása, a kegyelem trónjához vezető út erősítése, vagyis az örök élet megnyerése érdekében szükségesek“ (3. §). Kr. eme hivatala két részből áll u. m. „*az áldozattétel-ből és esedező közbenjárás-ból*“, a mely sokkal könnyebben megérthető, ha összehasonlítjuk az ó-szövetségi főpapi hivattal. Az ó-testamentumi áldozatnál szoros különbséget kell tennünk az *előkészület* és az *áldozás ténye* között, mert az előbbit, a mi az állatok leöléséből állott, végezhetette bárki; de az áldozatot csak a pap mutathatta be Istennek. Ilyen „előkészület“ a Kr. halála is, a mi szorosán megkülömböztetendő „a mennyei szentélyben végzett áldozattételtől“. A biblia szerint is Isten csak a feltámadás után nevezi a Krt. főpapnak. A Kr. főpapi hivatalának másik része az *esedező közbenjárás*. Ez alatt Jézusnak nem a földön végzett munkáját, sem pedig valamely alázatos térdeléssel végrehajtott eselekményt kell érteni, a mi a királyi méltósággal nem illenek össze; hanem „az Isten színe előtt való folytonos megjelenését (Zsid. 9: 24) és ott bűneink megbocsátatásának és üdvözülésünknek szüntelen való gondozását és eszközlését és pedig a földi védőnél hatékonyabb és biztosabb pártfogással.“ (8. §.) Azonban, hogy a Kr. főpapi hivatalát s az emberi nem megváltását helyesen fogjuk fel, Szentábrahámi a következő szabályokat állítja előnkbe: 1. Nehogy esupán halálára

alapítsuk üdvösségünket, mert ez által főpapi hivatalának többi része fölslegessé tétetik. Igaz ugyan, hogy a szent írók sokszor emlegetik a Kr. halálát és vérét kapcsolatosan a mi üdvösségünkkel; de ezt azért teszik, mert ez a halál „az új-szövetség megpecsételése“; mert az a Kr. „kimondhatatlan szeretetének“ tanubizonysága; mert az ő engedelmességének jele; mert ez által inkább buzdíttatunk az ő tiszteletére; mert ezt összekötetésbe szokták hozni az ó-testamentumi véres áldozatokkal; végül mert tényleg nagy hatása van a Kr. halálának a mi üdvösségünkre. 2. Vigyázni kell arra, hogy a Kr. főpapsága mellett hely maradjon a bűnök megbocsátásában nyilvánuló „isteni kegyelem“ számára is; mert ha üdvösségünket egészen a Kr. érdemének tulajdonítanók, akkor ez az érdem teljesen megsemmisítené az isteni kegyelmet. 3. Vigyáznunk kell arra is, nehogy a Kr. halálának akkora erőt tulajdonítsunk, hogy ez által a mi bűtüink és jóságos cselekedeteink fölslegesen láttassanak, a mely eset akkor állana elő, ha a Jézus halálának fölsleges érdemére számítanánk. 4. Jegyezzük meg azt is, hogy Isten más uton is megszabadíthatott volna a bűntől és a büntetéstől; de előtte legjobbnak látszott a Jézus halála. 5. Istent nem a Jézus halála indította az emberi nem iránt való könyörületre, hanem ellenkezőleg, Istennek irántunk való kegyelme adta halálra a Krisztust. Így a mi üdvösségünknek fő oka az Isten „könyörületessége“: de e mellé kívántatik a mi engedelmességünk. 6. Üdvösségünknek e munkálásában Isten magát igazságosnak mutatta, mely szerint mindenkinek megadja a magáét. „Innen van a mi *megigazulásunk*, a mely nem a cselekedetek érdeméből származik, hanem ezeknek kegyelmes becsléséből nyeri erejét.“ Isten ezt az igazságosságot „szabadon és függetlenül“ gyakorolja mert 7. neki teljes hatalmában áll a bűnöket megbüntetni vagy elengedni vagy a büntetést elhalasztani, vagy pedig szelidebben alkalmazni a nélkül, hogy a bűnössel szemben igazságossága a legkisebb esorbát is szenvedne. 8. Azonban már az ártatlanok büntetése ellenkezik az isteni igazságossággal; „mert a büntető jog előre feltételezi a büntethetés (büntetendőség) jogát, mely jog az érdemtelenégből van, ez pedig a bűn. Tehát nincs büntetés, bűn nélkül.“ Isten soha senkit nem büntet azért, mert úgy akarja, hanem azért, mert az illető bűnös megérdemli (33. §.) Itt azonban különbséget kell tennünk a csapások és büntetések között. Ugyanis a csapást Isten a maga főuri jogánál fogva bocsáthatja ránk, de a büntetést a mi érdemünknel

fogva. Az első hordozásáért jutalmat fogunk kapni; de az utóbbiért soha. 9. „Az Ur Kr. helyettünk büntetést nem szenvedett, mert teljesen ártatlan volt.“ Nem is volt a mi „kezesünk,“ hanem az új-testamentum keze. Ha a helyettes elégtétel tanát elfogadnók, nem maradna hely az isteni kegyelemnek; mert ha a mi bűneink a Kr. érdemeért elengedtetek, akkor nincs szükségünk bűnbocsánatra. Abból is bizonyos, hogy a Jézus nem szenvedett a mi bűneinkért; mert mi mindnyájau elveszük ezeknek méltó büntetését a halálban, a Kr. pedig ártatlan szenvedéseinek megtalálta jutalmát a feltámadásban. Ezek után az a kérdés, hogy miféle haszon háramlik reánk a Kr. halálából? Először az, hogy Jézus halálával az új-szövetséget megpecsételte s ez által megszabadított a törvény jármától s a menny lakóival mintegy kibékített; másodsor az, hogy megszabadított a büntetés félelmétől az által, hogy jogot szerzett nekünk az örök élethez és a „halálos büntetést“ elhárítja rólunk; harmadsor pedig az, hogy példája, Isten szeretetének a felmutatása, a bűnbocsánat reményének szivünkbe írása által megkönnyítette a bűneinktől való megszabadulásunkat. Ilyen értelemben a Kr. halála mindenkire nézvei üdvözítő lehet. Hogy azonban Jézus halálának említett hasznai reánk áradjanak, oda első sorban megkivántatik „a mi hitünk és megtérésünk.“ „Kötelességünk tehát: a bűnöket gyűlölni és azoktól őrizkedni; Isten és Kr. szeretetét megismerni; a bűnök sokasága miatt pedig az azok megbocsátása felőli bizalomtól s az élet megjavításától vissza nem rettenni.“ (53. §.)

Kr. működésének koronája az ő *királyi hivatala*, melyet az V-ik fejezetben ismertet Szentábrahámí. A Kr. királysága alatt nem földi országlást kell érteni; hanem mennyei királyságot, mely méltóságát Istentől kapta s melyet az apostoli hitforma e szavakkal fejez ki: „Űl az Istennek jobbján“. Azonban Kr.-nak királyságával járó hatalma alája van vetve az Atyának. Istenen kívül mindenek a Kr. hatalma alatt állanak. Bár hatalma volna elpusztítani, azért mégis megtűri Kr. országában még ellenségeit is, hogy ez által a „vitézkedő egyház“ erejét kipróbálja. A végső ütközetben azonban teljesen megsemmisíti őket. „Ennélfogva a Kr. királyi hivatala nem egyéb, mint az Istentől Kr.-nak adott ama mindcnek feletti hatalom, mely szerint az ő egyházát kormányozza, az ellenségek ellen védelmezi, híveit majd megjutalmazza, az ellenszegülőket pedig megbünteti“. (5. §.) Ez a mennyei királyság nem pusztá ezím;

hanem Kr. azt valósággal gyakorolja az által, hogy a) országában egyházi szolgálkat rendel; b) törvényeket ír és szentesít; c) övét gondozza, segíti és oltalmazza; d) ítéletet szolgáltat. Ez ország nem olyan, mint e világi országok; hanem változhatatlan és örökké tartó; mert az az ország „nem e világból való“. (Ján. 18 : 36). „A mi kötelességünk ezen királyt tisztelni, imádni, könyörgések, dicsérek és hálaadások által az ő s nem más törvényeihez alkalmazni magunkat“.

Ez azon Krisztus-kép, melyet azelőtt másfél száz évvel láttak maguk előtt az unitáriusok. Alapjában véve az ma is megfelel a mi Krisztusunknak. Csupán egyes lényegtelen vonást törölt le belőle az idő és a fejlődő tudomány, a mely eredetileg úgy sem tartozott a képhez. Ha néhány hozzá nem illő vonás le is van törölve a mai képről; de a többi annál tisztább és szebb világításban jelenik meg s az egyes vonások közül a maga valóságában domborodik ki a názárethi ember Jézus. Valamint ama lényegtelen vonások eltűnésével nem hogy lankadt volna az Idvezítő iránt mindig táplált szeretetünk, halánk és tiszteletünk, sőt még nagyobb mértékben kifejlődött. Mi a következőkben rövidség okáért inkább csak a két kép közti különbséget igyekszünk felmutatni az újabb theologiai művek segítségével, a mely után gondolatunk szerint az olvasó könnyen megrajzolhatja magának a mi Krisztusunk mai rokonszenves képét.

Az újjabkori unitárius theologia teljesen egyezik a Szentábrahámival abban, hogy a Jézus életét születésénél kezdi vagyis azt mondja a szt. írással, hogy Jézus „az időnek teljességében született.“¹ Azonban már a születés egyes körülményeire nézve eltérnek egyik a másiktól abban, hogy a míg Szentábrahám kora álláspontján ragaszkodik a születéssel kapcsolatosan kifejlődött esodaszerű legendákhoz: addig ma nem tekintjük ezeket úgy, mint a való történet lényeges részét. A mai theologiai tudomány kiderítette ugyanis, hogy Jézus a József és Mária természetes uton született fia,² hogy nem Bethlehemben, hanem Názárethben született.³ Növekedése és fejlődése csak annyiban különbözött más gyermekétől, hogy erős tanulási vágya és élenk felfogó tehetsége már korán elárulta benne a leendő nagyságot. Midőn fellépett s tanítani kezdett, az volt leg-

¹ Ferencz J. Ker. Hittudomány II. fejt. 62 §.

² Simén D. Az evangéliumi csudák 92–93 l. Ferencz J. Ker. Hittudomány II. f. 62. §.

³ Simén D. f. e. m. 95. l.

főbb célja, hogy az Istent megismertesse az emberekkel, s a tökéletes életre példát adjon. Mégis ellenségei támadtak, a kik elfogták, Pilátus által halálra ítéltették, a keresztfán meghalt és eltemettetett. Az ezután következő megdicsőülést Szentábrahámi a szent írók egy része nyomán érzéki alakban adja elő, mint a testi feltámadás, a menybe menetel és az Isten jobbjára ülés. Azonban ez utóbbit már Szentábrahámi is „képes beszélnék“ nevezi. A mai unitár. theologia a Kr. testi feltámadására vonatkozó iratokat úgy tekintti, mint a lélek halhatatlansága magasztos elvének érzéki formában való előadását. A feltámadást szellemi ténynek tekintti, valamint szellemi volt Jézusnak ismételt megjelenése is. A mint hatott a föltámadt Kr. a tanítványokra, úgy hat szellemével ma is az egész kereszténységre.¹ A menybemenetel érzéki formáját szintén elvetette az ujabbkori theologia s a Pál apostol álláspontjára helyezkedett, a ki azt „erkölesi“ ténynek tekiuti. Így tehát a menybemenetelre vonatkozó iratok képletesen azt fejezik ki, hogy „Jézus a halál éjjeléből a szellem világába ment át.“² Azonban így bár a Jézus életéből elesnek a hozzá nem illő mystikus mondák s az igazi történet világánál a valódi emberiesség formájában jelenik meg előttünk; de azért őt a legmagasabb „erkölesi példányképünknek“ tekintjük, a kiben az „Istenség teljessége lakozott, a ki a benne lakozó szentlélek által Istenhez hasonlóvá s erkölesileg vele egygyé lett?“³ Vagy a mint Péterfi Dénes olyan szépen fejezi ki: „Az emberiség legmagasabb és legszentebb aspiratioi a Názárethbeli Jézus Krisztusban valósultak meg. Ő a szellemi élet legmagasabb kifejezője; az érzelmi és erkölesi világ addig nem ismert tökélyes megtestesülése; a legtisztább és legfenségesebb eszményiség, a milyentről valaha ember álmodhatott; a legesodásabb és bámulandóbb valóság, a milyent a világ még soha nem látott; Istennek szerelme, szentséges fia, az ember örök eszménye, halhatatlan örök ideálja.“⁴ Ebben a Jézusban bár nem valósultak meg azok a földies várakozások, melyeket a zsidók közönségesen az eljövendő Mesiás iránt tápláltak, azért őt az ó-testamentumban megígért Messiásnak tartjuk és valljuk, a ki a világ *megráltója* lett.⁵ Megváltói művének három

¹ Ev. esodák, 142—143. l.

² Ev. esodák, 144. l.

³ Ker. Hittudomány II. feje. 63. §. Channing. IV. k. 149. l.

⁴ A Jézus asztalánál. 94. l.

⁵ Ker. Hittudomány II. feje, 64. §. Unitár. Káté 56 l.

része van u. m. prófétai, főpapi és királyi hivatal. *Prófétai* hivatala alatt tanítói hivatala értendő, a mi Jézusnak legfőbb foglalkozása volt. Szentábrahámi Jézus prófétai hivatalának megerősítésére ragaszkodik a csodákhoz, melyeket Jézus isteni küldetésének a bebizonyítására végrehajtott. A mai unitár. theologia azonban a csodákat nem tudja összeegyeztetni Isten tulajdonságaival, a ker. vallás szellemével, a józan értelemmel s azért azokra súlyt nem fektet, sőt lehetetlennek tartja.¹ A Jézus prófétai hivatalának bizonyítására elég erősséget talál az ő eszméinek mélységében, elveinek tisztaságában, igazságainak általános voltában, szóval tanításának főségében, a melynél fénylőbb világosságot az Istenség dolgaiban nem tárhat előnkbe a műveltségnek és tudománynak bármily fokú előhaladása.²

A Jézus *főpapi* hivatala alatt általában az ő keresztfán történt halálát szokták érteni, mint a mely legfőbb bizonyosága Isten és emberek iránti szeretetének. Innen kiindulva a keresztenyek egy része olyan erőt tulajdonít ennek a halálnak, mintha az „engesztelő áldozatul“ szolgálna az emberek bűneiért. A mint láttuk Szentábrahámi a halált csak előkészületnek“ tekinti s Kr. főpapi hivatalának betöltését feltámadása után „a mennyei szentélyben végzett áldozattétel és esedező közbenjárásban“ látja. Az újabb unitárius theologia sem a Krisztus halálában³ helyezi a mi megigazulásunkat; hanem mindenkinek önmagától teszi függővé. A Kr. halálát egy szép erkölcsi példának tekinti, a mely az azt megelőzőtt *élet* által kapja meg jelentőségét. A halál csak megkoronázása a a legnemesebb életnek. „Minket nem a Jézus vére hullása ragad meg; hanem az a lelki erő, azaz önmagán való győzelem, melyet Jézus a keresztfán tanusított. Halála igaz, hogy áldozat; de ez áldozatnak mi csak akkor vesszük hasznát, ha az ő szeretetét és igazságát is magunkévá tesszük.“⁴ Így tehát a Jézusnak nem annyira halála, mint élete és példája, a mi üdvösségünknek forrása. Arra a példára tekint az erény bajnoka, az igazság barátja, hogy abból erőt merítsen küzdelmeihez. Ugy szintén „ama nemesebb lelkek, kik keblük mélyén érzik ama szent vágyódást, az isteni után való szomat, örökös sóvárgást, a büntől szabadulás, a lelki tökéletes-

¹ Ev. csodák 48—59. l.

² Péterfi D. említett műve. 95 l.

³ Channing IV k. 151—152 l.

⁴ Ker. Hitstudomány II fej 65. §,

ségben való előhaladás kiolthatatlan szent vágyát — nem egy *elvont gondolatot* ragadnak meg, hogy üdvösségüket azon szállva keressék, hanem esodás elragadtatással ő reá tekintenek föl, kiben az idvezülés-eszme, az ige testté lett, kiben az Isten dicsősége, teljes szentség, örök eszmény fénylik, világol.¹ Végül a mennyiben Kr. egy lelki országot alapított, a mely ország polgárait tudománya és példája által vezérli s boldogítja: annyiban valljuk az ő *lelki királyságát is*.

A minden idők unitáriusai, kisebb nagyobb eltéréssel, úgy a mint a különböző korok szelleme engedte, ezt a Krisztust igyekeztek megtartani a maga eredetiségében. Ezért kellett sokszor üldöztetést és halált szenvedniök. Pedig úgy tetszik nekünk, hogy ez az igazi Jézus, a hiteles evangéliumok Krisztussa. Ő maga magát ilyennek jelentette ki. Közvetlen tanítványai is ilyennek ismerték.² Ezen élő és ható Krisztus mellett az orthodoxia „isten-embere“ egy eltorzított kép, mely a valóságban soha sem létezett. Multunk sok szenvedéseiért s a méltatlan üldözésekért ma fényes elégtételt találunk abban a tényben, hogy az elfogulatlan vallásos lelkeket a mai kor tudománya mind közelebb vezeti ahoz a Krisztushoz, a kit mi sok viszontagság között is mindig féltve őriztünk nem csak symbolikus könyveinkben, hanem lelkünkben is.

VÁRI ALBERT.

¹ Péterfi D. idézett műve 97. l.

² Simén D. Szt. Háromság tört. 56 l.

Alkalmi imák.

I.

Új ház építésekor.

Örök szeretet nagy Istene, mennyei kegyelmű édes atyánk az Ur Jézus Krisztus által! vallásos örömmel s gyermeki hálával borulunk le színed előtt *ez új hajlékba*, melyét a te atyai segedelmekkel felépítettünk, hogy földi életünk ideje alatt — lenne *ez az új ház* nekünk *lakozási helyünk*; lenne *rővpartunk* az élet viharai ellen; *menedékünk* a roszakarat bántalmaival szembe; *enyhítő oázis* az élet eltikkadó sivatag pusztáján; lenne *családi templomunk*, melyben életünkkel és cselekedeteinkkel nevedet áldhassuk, magasztalhassuk mind halálig.

Nagy nevedet hívtuk segedelmünkül, midőn e hajlék építéséhez, aggodalmakkal, *hozzá* kezdtünk; nagy nevedet áldjuk most, midőn *ez új ház* építésének terhes munkáját, a te kegyelmed áldott segedelmével, elvégezhetjük, s földi lakozásunk hajlékát megépíthettük. Tied legyen minden hála, dicséret és dicsőség, mely lényünk szentélyéből, mint buzgó ima, ajkainkra feltör és elhangzik.

Hála néked örök jószág, hogy *nem vagyunk többé jöcvények és zsellérek, hanem a szenteknek polgártársai és neked szeretett gyermekeid*; dicséret legyen neked, hogy *a mi erőtlenségünkben a te mindenható hatalmadat megdicsőítetted s az öröm új énekét adtad ajkainkra*; dicsőség legyen neked, hogy megalázódásunkban kétségbeesni nem engedted, sőt felemelve a porból nagy dicsőségre méltattál, midőn *ez új hajlékba*, mint a te ajándékokból tulajdonunkba — im már beköltözkhettünk.

Megszégyenülték a mi ellenségeink, a kik minket a mi szegénységünkben megvetettek, s mint a mérges kígyók sziszegve rágalmaikkal bántalmaztak. Elnémultak a hitetlenek, a kik gúnyolódva kérdezték: *hol van az Isten, a kiben bíztok?* . .

Oh uram! te jelen voltál megaláztatásunk napjaiban is, különben mi kétségbeestünk volna . . . Kegyelmed vezérelte érzéseinket és gondolatainkat, hogy megbocsátni tudhassunk az ellenünk vétőknek s őket szidalommal ne illessük. . . .

Most Uram, midőn diességéd sugárai ragyognak rajtunk, gyermeki megalázódással ösmerjük bé: javunkra lőn Uram, hogy megdorgáltál minket! Elvesztettük hajlékunkat, de a te jóságod még szebb, még egészségesebb hajlékot ajándékozott minékünk munkánk és szorgalmunk után. A megaláztatás fájdalomával látogattál meg, de csak azért, hogy mostani örömünk annál édesebb legyen. A szegénység sötét éjszakáját borítottad mireánk, de csak azért, hogy hitünk esillagai annál fényesebben ragyogjanak s igaz barátainkat, kik minket a mi inségünk napjaiban nem vetettek meg — felismerhessük s az új boldogság hajnala annál édesebb örömmel derülhessen reánk . . . *Uram! te ezer izzó cselekszel irgalmasságot azokkal, a kik szeretnek tégedet és megtartják a te parancsolataidat . . .*

Irgalmasságod diességéi ragyognak reánk most is, midőn ez új hajlékban öröm-ünnepet szentelünk s szent nevedben óhajtjuk megszentelni.

Uram! lakozzék ez új hajlékban a te diességéd. Legyen eltávolítva innen minden a mi bűn, a mi tisztátalan. Ne engedd, hogy a te szent nevedet itt hiába felvegyük, vagy említsük.

Engedd Uram, hogy élhessünk ez új hajlékunkban hosszas időn keresztül, halálig háborítatlan békeességben és szeretetben. Adj nekünk jó egészséget, az élet esöndes örömeivel megédesítve. Koronázza igazságos munkáinkat világi haszon, szerenese és előmenetel. Kizárva legyen innen, — inség, nyomor, szenvedés és bánat. Lakozzék itt kegyelmeddel a munkásság és takarékoság fősvénység nélkül. Találjon itt békés menedéket, pihenőt a beesületes üldözött és utas. Az inség embere, ha nyomora felénk hajtja: lelje fel a szeretet kenyerét és italát, panasz és bánatalom nélkül. Óscink vendégszeretetét, engedd Uram, hogy módunk és tehetségünk legyen gyakorolhatni. Adj segédelmet, hogy a bánatot vigasztalni, a könnyeket letörölni tudhassuk. Segíts jót tenni és megbocsátani még ellenségeinknek is.

Oltalmazd meg új hajlékunkat a gonosz ember pusztító tüztől, bánatmaitól s ha majd az idők viszontagságai megrongálják, adj új segédelmet, hogy a romlásokat kijavithassuk. Engedd, oh mindeneket megtehető Isten, hogy ez az új hajlék, melyet annyi

aggodalommal és fáradalommal, segedelmed gyámolításával, megépíthettünk: legyen halálunk órájáig lakozási helyünk s abból se tűz, se víz, se rossz emberek soha ki ne üzhessenek.

Ezzel az imával szenteltük meg új hajlékunkat s te légy meghallgatója édes Istenünk, s valamint eddig örömben és fájdalomban, inségben és jólétben a mi gondviselő Istenünk voltál, légy a mi őriző pásztorunk ennek utána is, mert hiába való az őriző, ha te meg nem őrizel; hiába való a mi igyekezetünk, ha te meg nem szenteled . . . Szenteld meg azért jó atyánk szívünk érzéseit, lelkünk gondolatait, életünk minden cselekedeteit ez új hajlékunkkal együtt, hogy legyünk mi tenéked választott néped, szent örökséged, királyi papság, kikre gondot viselsz mind itt e földön, mind majd lelkünkre ama jobb hazában. Ezekben kérünk, ezekben hallgass meg, szent fiad a Jézus nevében.

Miatyánk! stb.

Utó ima

Uram! te benned biztunk eleitől fogva, téged tartottunk a mi hajlékunknak. Nevedet hívtuk segítségül, midőn ez új ház építéséhez hozzá kezdtünk; atyai kegyelmedet áldottuk most, midőn bele költözködhettünk s öröm ünnepet ülhettünk ez új hajlékban és dicsőséged magasztalásával, buzgó imáinkban megszentelhattuk azt.

Vedd kedvesen örömmünnepünket s légy velünk az időknek véghetetlenségén keresztül. Amen.

II.

*Új házasokért.**

Örök szeretet, örök jószág kutforrása, hatalmas Isten, kegyelmes édes atyánk az Ur Jézus által!

Új házas párokért emeljük fel erőtelen imánk esdeklő szózatát; atyai áldásaidért esedezünk az ők számukra, mielőtt az élet küzdelmes, sokszor tövises és csalódásokkal teljes utjaira elbocsátanók.

Uram! ők eleget tettek polgári kötelességeiknek, midőn a világi hatalom embere előtt törvényes házasságra léptek, hogy a te szent paranesod szerint: *minden férfiuinak tulajdon felesége és minden nőnek tulajdon férje legyen*; de siettek a vallás paranesának is cle-

* Mikor a templomban az egyházi beszéd és uri ima elmondása után közhírré tétetik, hogy az egyház áldását kikérték.

get tenni, mint jó keresztények és a te szent nevedben szent esküvőssel pecsételték, erősítették meg házassági szövetségüket, hogy a mit te Isten összekötöttél, ember ne válaszsza el csábitással és hűtlenséggel . . .

Mit ér minden emberi szándék, cselekedet, ha azon a te atyai helyben hagyásod, kegyelmed meg nem nyugszik? Mit ér a házassági szövetség is, köttessék bár az a hatalom törvénye szerint, ha a te atyai jószágod helyben hagyása meg nem áldja, meg nem szenteli.

A te atyai jószágod helyben hagyása, megszentelő kegyelmed áldásaiért esedezünk azért az ők számukra.

Vedd ez új házásokat, oh mindenható édes atya! örökdő gondviselésed kegyelmes karjaira.

Tedd örökkétartóvá a szeretetet, melynek rózsa kötélke sziveiket összeesatolta.

Áld meg őket az egyetértés, a bizalom szentségével, hogy két testben egy szív, egy lélek lehessenek, míg földi vándorlásuk napjai tartanak.

Oltalmazd őket nyomor, inség leverő csapásaitól; sőt azok helyett ragyogtasd felettük a jólét, boldogság, meglegedés, az áldás és gazdagság verőfényes napjait. Adj erőt, segedelmet, testi, lelki épséget élethivatásuk hiveséges betöltésére és igazságos munkáik után áld meg világi haszonnal, előmenetellel. Ne engedd, hogy a *hitelenség*, mint a *csalárd kigyó* kiűzhesse őket családi boldogságuk paradicsomából; sőt a megpróbáltatások keserves napjaiban: add a te benned vetett hitnek erős bizodalját, hogy gyermeki hittel nyugodjanak meg a te gondviseléseden, tudván, hogy te még a szenvedésekkel is a mi javunkat munkálod. Oh emlékeztess azért őket atyai ígéretedre: *ezer iziglen cselekszel irgalmasságot azokkal, a kik szeretnek tégedet és megtartják a te szent parancsolataidat.*

Add nekik vezérül, a jézusi hit mellett, az erény, jellem és becsület fénylő szövőtnékeit, hogy el ne tévedhessenek az élet szövvényes utain.

Áld meg házassági szövetségük édes szerelmét gyümölesözéssel: ép, egészséges, jó gyermekekkel s azok nevelésére adj erőt, segedelmet, keresztényi bölcseséget, hogy *nevekedhessenek azok testben, lélekben. Isten és emberek előtt való kedvességben.*

Áldd meg őket a te atyai áldásod minden gazdagságával, hogy ama megígért jövő élet — csak dicsőbb folytatása legyen a földi élet szent örömeinek, boldogságának.

Avagy csak egy áldásod van-e neked jó Atyánk? . .

Áldj meg azért minket is, a kik ez új házásokért imádkozunk.

Dicsőítsd meg a te mindenható erődet a mi erőtlenségünkben.

Tedd gyümölcsözővé szentigéd igazságait mibennünk és bocsáss el atyai áldásaiddal és azon édes hitreménnyel és bizodalommal, hogy meghallgattad a mi könyörgésünk esdeklő szavait és szerető édes atyánk, gondviselő Istenünk leendes az örökkévalóságon keresztül.

Amen.

RÉDIGER GÉZA.

„Több világosságot.“

Egyházi beszéd.*

Alapige: Ézs. 59. r. 9. v. Várjuk a világosságot,
de ime nagy homályosságban járunk.

„Legyen világosság.“ Mózes próféta előadása szerint így szó-
lott az Ur a teremtés hajnalán, mi előtt még az eget és földet be-
népesítette volna. A mély belátású próféta ezzel nemcsak azt az
igazságot fejezi ki, hogy a világosság Istennek legelső és legnagyobb
adománya; hanem azt is, hogy a természeti életnek, a növekedés-
nek, a fejlődésnek legfőbb feltétele, örök törvénye: a világosság.
Igaz, vannak a sötétségnek is lakói, melyeknek szeme elszokott a
világosságtól, melyek a nap lenyugvása után érzik jól magukat; de
a természet igazi élete csak akkor kezdődik, a mikor a világosság
áldott forrása: a nap szétszórja sugarait. Az addigi nyugalom helyét
a mozgás tölti be. A halál képe helyett az élet jele láttatik min-
denfelé. Mintha minden megállana az éj tartamára s mintha min-
den megmozdulna a világosság első sugarára. Ha az isteni törvények
ellenére a nap elveszitené világító erejét, örök halál reménytelen éjsza-
kája borítaná el földünket. A napnak természetes világát semmiféle
mesterséges fénynyel pótolni nem lehetne.

A milyen pótolhatatlan a természet életére nézve a természeti
világosság, éppen olyan nélkülözhetetlen a lelki életre a lelki vilá-
gosság. Már a szent írók a lelki élet kiválóbb tényeit, a léleknek
nagyobb szerű föllángolását világosság által érzékiesítették. Mózes az
égő esipkebokor lángjánál veszi az Urtól megbízatását Izrael kisza-
badítására; majd pedig villámlás között hallja a tiz parancsolatot.
A próféták mind valamely vakító fény világánál tudják meg kül-
detésük ezélfját. Sault ama nevezetes damaskusi úton „mennyei vilá-
gosság vette körül“ s úgy lett belőle Pál apostol. Szóval a szent-írás

* Elmondva Kolozsvárt a magyarországi unitárius egyház 1900. évi főta-
nácsa alkalmával.

szerint a lélek élete, ihletése: világosság; romlása, veszedelme, kárhozata: a sötétség.

Jézus előtt már nemesak ilyen rövid esillámokban jelent meg az igazság. Ő „a világ világossága“ s így a lelki élet állandó napja lett, midőn tudományával mind azokat a helyeket megvilágosította, a melyeken a lélek vallás-erkölesi tekintetben mozoghat. Azonban a világ nem volt szokva ehez a nagy világossághoz s már az evangélista így panaszkodik: „az emberek inkább szerették a sötétséget, hogy nem a világosságot.“ Később, a midőn a ker. társadalom egyházzá alakult úgy járt, mint az az építész, a ki igen szűk helyet hagy az ablakoknak épületén. Idők folytán ezeket a szűk helyeket is annyira benőtte a repkény és folyondár, hogy alig-alig akadt egy kis nyílás, a melyen a Jézus tudományának egy-egy éltető sugára behatoljon a házba. Azonban a lélek, ha egyszerre nem is bír el sok világosságot, de időnkint mind többet kíván belőle. Így esett meg, hogy a reformatio alkalmával az egyházba zárt lelkek egy ember akarásával mozdultak meg s követelték: „Több világosságot.“ Igen! ez volt mindig a lélek jelszava, melyet ideig-óráig elnémitani ha igen is, de örökre visszafojtani lehetetlen. Ez volt mindig a haladás zászlójára írva s a világosságnak egy-egy újabb sugara mutatta mindig a haladás irányát. A Luther és Zvingli törekvése ezéltát ez a pár szó fejezte ki; Servét és Dávid Ferencz e jelszó alatt küzdött s ezért szenvedett martyr-halált.

Hát vajjon ma hogy állunk? Talán ez előhaladott kornak fénye és esillogása között ma már nincs szükségünk több világosságra? Reánk áradott már mind az a tenger világosság, a mennyit a mi lelkünk elbírhát? Elismerem sok tekintetben e kornak az előzők fölötti előnyét és fényes ragyogását, de úgy tetszik, hogy ez a ragyogás nem elég természetes, hanem mesterséges eszközök idézték elő. A mesterséges fényforrás pedig — bármilyen tökéletes legyen — csak szűk körre küldheti szét s sugarait s inkább éget, perzsel, mint hogy életet adjon. Méltán alkalmazható hát a próféta mondása: „Várjuk a világosságot; de ime nagy homályosságban járunk“ s méltó jelszavunk lehet a költő mondása: Több világosságot.“

A mi különösen minket unitáriusokat illet, nekünk csak a sötétség árthat. Szent vallásunk a világosság gyermeke s a világosság minden újabb sugára jövőnk diadalát biztosítja. Ezen kívül alig is van más fegyverünk és eszközünk. Forgassuk hát ezt az egyet ki-tartással s állandó jelszavunk legyen: »Több világosságot.«

I.

Az értelemnek a vallás terén.

Az emberi lélek három irányban mutatta meg a maga isteni hivatását, u. m. a tudományban, művészetben és vallásban. Mindhárom az emberi lélek erejének hatalmas bizonyítéka. Ma már általánosan el van ismerve, hogy a két első bár messze haladott, de nem érte el a tökéletesség felső fokát. Ezért el van ismerve a léleknek az a joga is, hogy ott szabadon kutathat, kereshet, gondolkozhatik, szóval mindent elkövethet, a mi által mennél nagyobb világosságot áraszthat maga körül. És a lélek él is ez istenadta jogával. Bejárja a multat, megvizsgálja a jelent, sejtí a jövőt s tanuságképpen újabb meg újabb igazságokat hoz felszínre, mint a bűvár a tenger mélyéről a drága gyöngyöket. A megismert igazság mellett soha sem állapodik meg; hanem azt csak egy újabb lépésőnek tekintí, a melynek segítségével újabb igazsághoz juthat. A lélek ezen jogával vívta kí azt a magaslatot, melyen tudomány és művészet áll ma, a melyen oly ragyogó világosság veszi körül, hogy annak fényénél még az Istenség titkaiba is belát.

Csodálatos, hogy a mit általánosan elismernek a tudományban és művészetben, azt igen sokan kétségbe vonják a vallásban. Ugy gondolkoznak, hogy a vallást minden oldalról megvilágosították a zsinatok végzései, hogy ott befejeződött az isteni kijelentés s az ember birtokában van a teljes világosságnak. Ugy vélekednek, hogy a vallás igazságai hasonlók a virágházi növényekhez, melyek elhervadnak a nap éltető sűgaraitól. Magát a vallást pedig egy elfüggönyözött szobának képzelik, melyben a bennlevők kénytelenek a már százévek óta bezárt és sok tekintetben megromlott levegővel táplálni életüket. A kirekesztett természetes világosság helyett pedig mesterségesen gyűjtött mécs és gyertya pislógása világol. Vajjon mit féltenek és mit őriznek az elzárt szobában? Azt állítják, hogy ott van Krisztus, s az ő tudományát, mint kizárólag náluk letett drága kincsét féltik az elkallódástól s a világban ragyogó világosságtól. Ha ez valóban így volna, ha a Krisztust félteni kellene s tudományát elhomályosíthatná az új kor növekvő világossága: akkor az igazán nem volna méltó a megőrzésre, vagy ha igen is, csak annyiban, mint a multnak drága hagyományá vagy egy kedves ereklye. De hát vajjon ott van-e az igazi Krisztus? Az a Krisztus, a kinek elve volt: „Mindeneket megpróbáljatok

s a mi jó, azt megtartsátok.“ A ki mondotta: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes,“ „ti vagytok a világ világossága, járjatok azért világosságához illendően,“ „még sok mondani valóm volna, de most el nem hordozhatjátok?“ Ugy tetszik, hogy ezzel az élő és ható Krisztussal teljesen ellentétben van az a képzelet-szülte beteges lény, a ki ezt kiálltja: Ha vakon, gondolkozás nélkül nem hisztek azokban, a melyeket én tanítok, elkárhoztok.

A sötétségnek ebben az iskolájában növekedik a vakbuzgóság, fanatizmus, a mely nem tud különbséget tenni a vallás alakja és tartalma között, s egy felekezet dogmájában látja letéve az örök igazságot s minden egyebet megvet és üldöz — legyen az maga a Krisztus — ha ellenkezik az ő igazságával. Ebben az iskolában növekedik a képmutatás, a mikor az emberben levő természetes világosság feltárja ugyan az igazságot; de nem tudva szakítani a multtal, hódol a szokás hatalmának s él környezete légkörében. Ebben az iskolában növekedik a hitetlenség, a mikor a lélek megérti, hogy mind az, a mit a vallás neve alatt látott és hallott, pusztá ámitás volt. Széttépi hát a vallás kötelekeit s a vallástalanság karjaiba dobja magát. Bizony, ha az igazi Jézus még egyszer megjelenék, százanként tódulnának hozzá az ily lelki vakok, vagy hogy meggyógyuljanak tőle vagy hogy megfenyítsék őtet.

Ritka az a kor, melyben többet emlegették volna a vallást, mint éppen napjainkban; de tán soha több hamis fogalom nem jött felszínre a valással kapcsolatosan, mint korunkban. Mintha nyomtalanul rohantak volna el a letűnt százévek az emberiség feje fölött! Mintha az idő, mely oly sok fényt árasztott minden irányban, a vallás téreit még sötétebbé tette volna! Mintha a fejlődés és haladás örök törvénye nem érvényesülhetett volna a vallásban! Utónútfélen hangzik a vallás szó. A különböző helyeken feltűnedező lobogókat, a vallás jelszava ékesíti; a vallás nevében folyik sok helyen az elszánt küzdelem . . . s mind ezekhez a vallásnak alig van több köze, mint volt hajdan az inquisitiohoz vagy az eretnek üldözés egyéb rémes cselekedeteihez. Ha valaha igen, úgy ma igazán elmondható a próféta szózata: „Várjuk a világosságot, de ime nagy homályosságban járunk.“ A vallás tisztaságát, szentségét és tekintélyét féltő lelkeknek méltó óhajtása: „Több világosságot.“ Több világosságot az értelemnek a vallás terén, hogy tisztán lássa meg a világ, hogy az *igaz* vallás nem dogma, hanem élő hit; nem látszat,

hanem a lélek belső élete; nem teher, hanem természeti szükséglet; hogy nem üzen háborut, hanem békességet teremt; nem szétválaszt, hanem egyesít; nem ellenségeket nevel, hanem barátokat, testvéreket; hogy nem árucizikk, mit pénzért adni s venni lehet; nem ajándék, mit a jegyes szerelme tárgyának adhat, hanem olyan drága kincse a léleknek, melyet tőle sem magasság, sem mélység, sem élet, sem halál el nem vehet s a melyet jobb sokkal kevesebbet hangoztatni, de mindig a szivben és lélekben hordozni. Több világosságot hát az értelemnek a vallás terén, hogy a felekezeti dogmák vastag homályán túl lássa meg a Jézus tiszta, hamisítatlan *vallását*. „Több világosságot.“

II.

A lelkiismeretnek az erkölcs mezején.

Vallás és erkölcs egymásnak édes testvérei. Egy töről metszett két virág, mint akár a bibliai Mártha és Mária. Nem ezélünk a kettőt összekötő szálak kimutatása, melyek úgy is az emberi lélek titkos belsejében elrejtve vannak. Azzal a sokat vitatott kérdéssel sem foglalkozunk, hogy lehet-e egyik a másik nélkül függetlenül? Ezek csak mellékes kérdések. A fődolog az, hogy mind a kettő megfeleljen isteni hivatásának, a mi nem egyéb, mint az emberi nem boldogítása s fokonkint Istenhez közelebb emelése. Hogy pedig megfelelhessen e magasztos hivatásának, szükség, hogy mindkettőben a lélek növekedése szerint, a fejlődés örök törvényei érvényesüljenek; mert ellenkezőleg a haladás emeltyüje a haladás kerék-kötőjévé válik. Igaz ugyan, hogy az ember erkölcsi érzülete mindig és mindenütt ugyanaz, de az erre épített erkölcsi elvek, fogalmak és törvények éppen olyan viszonylagosak, mint a vallásnak különböző formái. Ki tagadná, hogy a Jézus erkölcsi elvei tisztábbak, egyetemesebbek, mint voltak a Mózesi és a többi profétákéi? Minthogy pedig a Krisztushoz is csak fokozatosan emelkednek a keresztények, ki vonná kétségbe, hogy ma tisztább és helyesebb fogalmaink vannak az erényről, halálról, kötelességről és becsületről, mint voltak ezelőtt százévekkel? De ki állithatná azt is, hogy erkölcsi tekintetben a haladás útjai bezárultak előttünk s elértük a tökéletességnek azt a mértékét, melyet Jézus kíván tőlünk s a melyre életével példát adott? Avagy látjuk-e olyan tisztán s világosan az Isten akaratát, a mint ő látta? A szeretet, hűség, bizalom, hála, kötelesség és erény olyan tiszta fogalmakban áll-e előttünk,

mint előtte? s ezek megtermik-e a mi életünkben is azokat a nemes gyümölcsöket, a milyeneket a Jézus élete felmutat? Bizonyára nem, hanem e helyett zavaros fogalmak, gyöngé elméletek, hiába való böleselkedések homályosítják el előttünk a láthatárt az erköles mezején. Ott van az önérdék elmélete, a mely mindent az „én“ szempontjából vizsgál s eselekszik; ott van a hasznossági elmélet, mely az emberiség legeszményibb ezéjait a hasznosság szűk korlátai közé akarja szorítani; ott vannak ezek mellett a számtalan társadalmi hamis fogalmak, a még számtalanabb felekezeti tévtanok, a melyek mintegy sötét éjszaka, úgy borúlnak a lelkiismeretre. Egy óriási kavargás van előtte, a mely kavargásban a bűn az erény ruháját vette fel; a hamisság az igazság mezébe öltözött; a gonoszság az ártatlanság köppenýébe burkolódzott. Ezeknek tömkelegében nem esoda, ha akárhányszor fölkiált a lelkiismeret keservében: Mi is hát a „legfőbb jó“ e világon? Mi az Istennek igazi akaratja, melyet eselekednem kell!? A lelkiismeretnek e mesterséges elhomályosítása szülte hajdan a vallási üldözések rémes eselekedeteit; ez helyesli ma a vallás nevében folytatott, de azzal egészen ellentétes törekvéseket, ennek védelme alatt burjánzanak föl a szocialismus vad hajtásai; ez szentesíti az anarchia rémes pusztításait, melyeknek éppen korunkban olyan szánandó példáit és áldozatait látjuk. Bizony ezen a téren is elmondhatjuk, hogy mi még csak „várjuk a világosságot, de ime nagy homályosságban járunk.“ És midőn a megtévesztett lelkiismeretnek oly sok szerencsétlen áldozatát látjuk, a midőn oly sok erkölesi, béna és sánta lézeng a mi társadalmunkban, a kik várják a Krisztus gyógyítását: nem méltó-e a mi sürgetésünk, hogy „több világosságot“ a lelkiismeretnek az erköles mezején! „Több világosságot,“ hogy tisztábban s határozottabban láthasson, hogy ne zavarja össze az erényt a bűnnel, az igazságot a hamissággal, a jót a rosszal. „Több világosságot!“ hogy a hiába való emberi böleselkedések, a hamis társadalmi fogalmak, a felekezeti tévtanok sűrű vastag homályán túl lássa meg Istennek a Jézus által kijelentett akaratát!

Ime tehát keresztények, a mi a testi életre nézve a két szem, az a lelki életre nézve az értelem és lelkiismeret. Hosszas sötétben elszik a szem a világosságtól; a hamis fogalmak tömkelegében eltéved az értelem és lelkiismeret is. Igyekezünk azért mind a kettőre mennél „több világosságot“ árasztani, hogy nemünknek két védő angyalát: a vallást és erkölesöt a maguk isteni hivatásukban örökre megtarthassák.

Nézzünk körül a mi egyházi életünkben is s ha találunk csak egyetlen pontot, a mi az unitarismus fényét és tisztaságát meghomályosíthatná a tiszta értelem és romlatlan lelkiismeret előtt, világosítsuk meg azt azonnal; mert csak így lesz — mert csak így lehet az unitarismus a jövő vallása — sokaknak világossága. Amen.

VÁRI ALBERT.

Az unitáriusok egyh. főtanácsi gyűlése.

(Kolozsvárt, 1900. oct. 28., 29. és 30.)

I.

Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! Először gyűlünk ma egybe a múlt évben megállapított szervezeti törvény alapján. Jelen főt. gyűlésünkkel tehát egy új korszaka nyílik meg egyházi életünknek, a mennyiben a képviseleti rendszer egyh. Főtanácsunk jelen szervezetében kiterjesztést nyert. Mert teljesen eddig sem hiányzott a képviselet Főtanácsunkból. Esperes és Egyházköri felügyelő gondnok afaít ugyanis, mint az illető egyházkörök választott tisztviselőit, részben legalább eddig is úgy tekinthettük s tényleg úgy is tekintettük, mint azon egyházkörök képviselőit. E mellett kolozsvári és tordai, újabban pedig budapesti egyházközségeink eddig is jogosítva voltak szoros értelemben vett képviselőket küldeni főtanácsi gyűléseinkre. A múlt évben megállított szervezeti törvény azonban e jogot egyházköreinkre is kiterjesztvén, jelen főtanácsi gyűlésünk már ez alapon lett egybehiva.

Mint általában minden újításnál, úgy a főtanácsunk szervezetében történt e módosításnál is önkénytelenül az a kérdés merülhet fel, hogy mi czélja van e módosításnak s vajjon nem hiába bolygattuk-e meg az irások szerint a régi gyepüt; azaz elérjük-e szervezetünk módosításával a kitűzött czélt?

A czélra nézve, azt hiszem, mindnyájan tisztába vagyunk, mindnyájan egyetértünk. Mert az nem lehet más és nem más, mint ez által is fokozni egyházunkban az egyház ügyei iránt az érdekeltséget, a mire soha több szükségünk nem volt, mint most, ha

drága örökségünket, a jelenések könyvének írója szerint, a nálunk letett koronát meg akarjuk tartani. Avagy ki nem veszi észre, hogy mily tevékenységet fejtenek ki a különböző egyházak körülöttünk a saját egyházuk érdekében. Egy részük odáig megy, hogy az egész kereszténységet, más részök az evangéliumot hajlandó magának teljesen lefoglalni, a mi tulajdonképpen egyre megy; mert az evangélium nélkül nincs kereszténység.

Valóban, mintha a 16-ik évszáz küzdelmei újulnának meg, annyira kezdenek kiélesedni a felekezeti érdekek. Ily viszonyok között mi természetesebb, minthogy nekünk is kétszeres buzgalmat kell kifejtenünk szent vallásunk mellett. S a nélkül, hogy a fari-zeus módjára így imádkoznánk: „Isten, halálat adok néked, hogy nem vagyok olyan, minemü im'e publicanus“, tehát mindenkinek hitét és vallását tiszteletben tartva és a lelkiismeret szabadságát nemesak szóval, hanem cselekedeteinkben is a magunk teljes ahoz alkalmazásával elismerve, egyházunk érdekében nekünk is résen kell állanunk. Tartozunk ezzel hitelődeinknek, kik e szent örökséget ránk hagyták. De tartozunk az általunk megismert igazságnak is, a melynek hirdetésére vagyunk hivatva. E tekintetben részemről teljesen a magamévá teszem s tehetjük mindnyájan egy kiváló tekintélyű hazánk fiának Ritook Zsigmond a M. Prot. Irod. Társaság f. évi közgyűlésen elhangzott eme szavait. — Nem vagyok barátja a felekezeti hareznak; de a ki azt kívánja tőlünk, hogy mondjunk le, hogy ne tegyünk semmit: mert különben a haza polgárai között növeljük az ellentéteket, szitjuk a szenvedélyeket, az erkölesi öngyilkosságot követel tőlünk. Igen, a felekezeti harezban mi sem gyönyörködünk; sőt azt, mint a kereszténység eszméjével, mint az evangélium szellemével ellenkezőt határozottan elítéljük, de valóban erkölesi öngyilkosságot követnénk el magunkon mi is, ha akár kishitűségből és a küzdelemtől való félelemből, akár vallás-erkölesi és hazafiui álláspontunk iránti kételyből feladnók magunkat s nem igyekeznénk egyházunknak anyagi és szellemi érdekeit tőlünk kitelhető módon előmozdítani, gyarapítani.

A mi már a kérdés másik ágát illeti: hogy vajjon nem hiába bolygattuk-e meg a régi gypüt; azaz elérjük-e szervezetünk módosításával a kívánt czélt? erre nézve a feleletet igen természetesen csak a jövő fogja megadni. Részemről azonban teljes jó reménnyel vagyok. Mert igaz ugyan, hogy a régi gypüt megbolygattuk, de nem bontottuk el, nem hánytuk szét. Ellenkezőleg, kiépitettük.

Az egyházi képviselő tanácsosok, a kiken eddigi főtanácsai szervezetünk nyugodott, megszerzett jogaik élvezetében maradtak. Csak a jövőre lesz korlátozva számuk 120-ra. De tekintettel arra, hogy tisztviselői állásuknál fogva még mintegy 60-an lesznek a Főtanács tagjai, az új szervezettel megállított 32 egyházköri és egyházközségi képviselővel a tagok száma a 200-at így is meghaladja. A különbség tehát Főtanácsunk eddigi s jelen szervezete között idővel mégis mintegy 100 tag lesz. Minden esetre jelentékeny szám. De hát valljuk meg az igazat, hogy az egyházi tanácsosok választása az újabb időben meglehetősen tultengésbe is ment volt. S tisztelet a kivételeknek, de vannak egyházi tanácsosaink, a kiket én 24 évi püspökségem alatt egyszer sem láttam főtanácsai gyűléseinken részt venni. Hát én nem vonom kétségbe ezeknek se hithűségét s egyházunk iránti szeretetét; de azt talán mégis méltán el lehet várni, hogy a ki egyházi Főtanácsunknak tagja lesz, az a buzgóságban, az áldozatkészségben, egyházunk ügyeinek felkarolásában, érdekeinek előmozdításában előljárjon, például szolgáljon s arra buzdítson másokat is. És e tekintetben megvallom, nem esekély súlyt helyezek a képviseleti rendszernek főtanácsunk szervezetében történt kiszélesbitésére. Éppen ezért önöket üdvözlöm először egyház köreink képviselői, kik az új szervezet alapján vesznek részt jelen főtanácsai gyűlésünkben. Önöktől függ bebizonyítani azt, hogy szervezetünk módosítása egyházunknak nem hátrányára, hanem előnyére történt. S arra kérem, hogy ne véljék megbízatásukat kimerítettnek azzal, hogy itt koronként megjelennek, hanem vegyék szívékre egyházunk ügyeit s legyenek annak egyházköreibben is lelkes védői, megannyi apostolai. És a mit még figyelemükbe ajánlok, ez az : hogy ne gondolják, hogy működésük áldásos lesz, ha képviselt egyházköreiknek esetleg talán külön érdekeiért síkra szállnak, a nélkül, hogy az egyház egyetemének érdekeit szem előtt tartanák. Mert nem a test van a tagokért, hanem a tagok a testért.

„De legyenek atyafiságos szeretettel üdvözölve, Főtanácsunknak itt megjelent összes tagjai.

Egyházi életünkben az új szervezettel megnyílt ez új korszak ujítsa meg mindnyájunkba a buzgóságot egyházunk iránt. Azt a közmondássá vált szöveget, hogy az unitáriusok összetartók, ne hagyjuk elveszni. Mert így, ha kevesen vagyunk is, sokat megtehetünk; pedig sokat is kell tennünk, hogy ebben a nagy versenytetésben, a melynek akarva nem akarva, egyházunkkal, iskoláinkkal

s minden intézményünkkel mi is ki vagyunk tétetve, el ne maradjunk. Egyéni és családi, polgári és társadalmi, hazafiúi és nemzeti kötelességünk mellett ne sajnáljuk kellő gondot fordítani egyházunk és szent vallásunk érdekeire is. Karoljunk fel minden jó gondolatot s hozzunk meg minden áldozatot, a mi ezeknek előmenetelére szolgál. A vélemények harezától ne féljünk, mert az kikérülhetetlen, sőt sokszor éppen szükséges a tanácskozásoknál, mert az ellentéteket egymással szembe állítva ismerhetjük fel jobban az igazságot. De egymást nem legyőzni, hanem meggyőzni igyekezzünk s fegyverünknek még éle is legyen a szeretet, mely nem sebez.

Ismételten üdvözölve az atyafiakat, jelen főtanácsi gyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

II.

Püspöki évi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Midőn Isten kegyelméből immár 24-ik évi jelentésemet megteendő vagyok, mindenek előtt örömmel jelenthetem, hogy egyházi közigazgatásunkban a mult évben megállított s f. évi január 1-én életbe lépett új szervezettel semmiemű fennakadás nem volt. Az átmenet a régi rendszerről az újra minden nagyobb nehézség nélkül megtörtént. Az új szervezeti törvényben kétségen kívül lesznek, már is merültek fel egyes rendelkezések, a melyek módosítást vagy világosabb és határozottabb körülírást fognak igényelni. De tökéletes művet csak Isten alkothat. A mit emberi kéz, vagy emberi ész alkot, az folytonos javításra és tökélyesbítésre szorul. Csak az alap legyen jó és a keretek megadva, rendről-rendre a hiányok kipótolhatók. S én részemről e tekintetben teljes megnyugvással vagyok egyházi új szervezetünk iránt. Természetesen, hogy nekünk magunknak kell abba lelket lehelni. E nélkül a legtökéletesebb szervezet sem sokat ér.

Jól tudom Méltóságos és főtiszt. Egyházi Főtanács, hogy e tekintetben első sorban engem terhel a felelősség, miután az elnökök közül csak én vagyok állandóan helyt s a közigazgatás vezetése leginkább az én kezecimben összpontosul. Érzem is e felelősség súlyát most inkább, mint valaha, egy felől azért, mert az új szervezet jelentékenyen tágitotta az elnöki hatáskört, sok dolgot oda utalván, a mi eddig mind az E. K. Tanácson ment keresztül s ha tisztán irodai és ügykezelési teendőim az eddigihez képest nagy mértékben kevesbedtek is, a közigazgatással járó gond és fáradtság kevesebb nem lett.

De érzem e felelősség súlyát másfelől most azért is, mert erőim hanyatlását is kénytelen vagyok érezni. Az ember sok mindennel megbirkózzhatik, de az idővel nem! Ezért megvallom, hogy

sokszor aggodalom szállja meg lelkemet, hogy kötelességeimet úgy teljesíteni, a mint azt tisztem megkívánná s magam is óhajtanám, nem tudom. Fogyatozásaimért minden esetre szives elnézést kérek.

Különben az új szervezet beindítása, alkatrészeinek összhangzatos működése körül minden lehetőt megtettem. A mint említém, az ügyek egy jelentékeny részének az elnökség hatáskörébe lett utalásával, eddig legalább beértük havonként egy Képviselő Tanácsi ülés tartásával; de a melyek néha két napra is kiterjedtek. Egyik főgondnokunk, báró P. Horváth Kálmán úr ő méltósága mindenik ülésben jelen volt s a tanácskozásokban szokott buzgóságával vett részt mindannyiszor. Mltsgs ids. Daniel Gábor úr főgondnokunk szintén csak azért lejtött egyszer Budapestről, hogy az új szervezet szerinti Képviselő Tanács működéséről magának személyes meggyőződést szerezzen s e mellett minden ülésben elintézett fontosabb ügyről magát általam tájékoztatta. Vidéki egyházi tanácsos afiai közül is némelyek többször is megjelentek a Képviselő-Tanácsi gyűléseken. Csak egyetlen egy ülésünk volt, a melyben ezek közül senki sem vett részt. Ha a tanácsi üléseinkre az igazság kedvéért megjegyzem még azt, hogy vidéki egyházi tanácsosaink közül néhányan eddig még nem vettek azokban részt, ez úgy hiszem, sem a szervezet, sem illető egyh. tanácsos afiai buzgósága, közügy szeretete rovására nem eshetik, hanem oly körülményeknek tulajdonítandó, a melyek miatt a legjobb akarat mellett sem tudtak eddig még tanácsi üléseinkben megjelenni.

A különböző bizottságok a hozzájuk utalt tárgyak megvizsgálásában és véleményadásában gondos utánjárással igyekeztek, mindannyiszor eljárni. Az újonnan szervezett gazdasági bizottság, bár buzgóbb elnöke és több szakismerettel bíró tagjai soha se lehetnek, mint a mostaniak, ez ideig alig tehetett egyebet, minthogy megalakult s a gazdasági ügyek intézése körüli eljárásról magának némi tájékoztatást szerzett. Négyen, négy felé lakván, egyáltalában nem tudom, hogy ez a bizottság a legjobb akarat mellett is hogy fog valamely nagyobb tevékenységet kifejteni tudni? Megfelelhet-e annak a rendeltetésnek, a mely végből szerveztetett; de a mely szabatosan meghatározva nincs is? Ezt tehát szükséges lesz meghatározni, hogy tudja a bizottság és tudja az E. K. Tanács is, hogy mihez tartsák magokat. A mint mondám, e bizottság működését nagyon megnehezíti a tagok szétszortsága; de miután e bizottság van hivatva a Berde Mózsia alapítványa kezelése felett is az ő végrendelete értelmében felügyelni, arra elkerülhetetlen szükség van.

A legnagyobb ujtás a szervezetben a titkári állás. Nem esekély aggodalmat okozott nekem is ez újítás. Nem mintha a titkári állást, a mint az tervezetett, közigazgatásunkra nézve nem tartottam volna előnyösnek és szükségesnek, hanem mivel attól tartottam, hogy nehezen találunk rá megfelelő embert, tekintettel különösen az ahoz kötött fizetésnek a mai viszonyokhoz képest nem nagyon esábitó voltára, a mi előre is kizárta azt, hogy erre az állásra egy

kész jogász vállalkozzék, a mint ez óhajként az állás szervezésével többek részéről nyilatkozott. És a pályázat csakugyan eredménytelen is maradt. Mult évben tartott zsinati főtanácsunk ennél fogva nem tölthetvén be a titkári állást, a szervezeti törvény értelmében az ideiglenes intézkedéssel az E. K. Tanácsot bizta meg. Nem terjeszkedem ki az ennek folytán szükségessé vált eljárás részleteire. Elég az, hogy f. évi jan. 1-ére, tehát az új szervezeti törvény életbe léptetésére meghatározott időre, a titkári állást sikerült betöltenünk s arra Csifó Salamon, volt árkosi lelkész afia személyében egy oly tisztviselőt kaptunk, a ki eddigi működésével e tiszt betöltésére nemcsak készségöt, hanem hivatottságát is bebizonyította, a mint erről az új szervezetnek megfelelő ügykezelési könyvek, irományjegyzék, levéltár stb. megvizsgálására kiküldendő bizottságnak is alkalmá lesz meggyőződni. Részemről nem mulaszthatom el nevezett titkár afiának e helyen is elismerésemet nyilvánítani.

Egyházunknak fontosabb ügyeiről az E. K. Tanács évi jelentéséből tudomást fog magának szerezni a Méltóságos és főt. Egyházi Főtanács. Nem tehetem azonban, hogy ezek közül egy párról én is meg ne emlékezzem.

A mi közel két évtized óta egyik fő és állandó tárgya gondjainknak, hogy főiskolánk helyett újat építtessünk, immár testet kezd magára ölteni. Az új főiskola építése folyamatban van, sőt a fedélzet is már fel van téve. Jövő évi főtanácsunkat, ha Isten megsegít, annak disztermében fogjuk megtartani. Szép és hatalmas épület fog az lenni, de époly hatalmas érvágás is lesz pénztárunkon, mind a mellett, hogy annak költségeihez az állam is 240 ezer koronával járul hozzája. Ideig-óráig talán még el lehetett volna odázni az építkezést s lehetnek, a kik inkább azt látták volna helyesnek. De a ki az állami s más egyházak hasonló intézeteit a mi mostani főiskolai helyiségünkkel összehasonlítja, kénytelen belátni, hogy ez elől az építkezés elől lehetetlen volt kitérnünk. Adjunk hálát Istennek, hogy ezt lehetővé tette nekünk. A jó Isten majd csak megsegít arra is, hogy az építkezéssel reánk nehezédő terhek alól kibontakozzunk. Nehezebb viszonyok között is nem egyszer éreztük mi a Gondviselésnek áldott kezét egyházunk felett. Bizzunk hát és reménykedjünk ebbe ezután is. De a bizalomhoz és reményhez kapcsoljuk hozzá buzgóságunkat és áldozatkészségünket is. Mert ezekre ma ép oly szükségünk van és lesz ezután is, mint volt hitelődeinknek, ha az ők diésőségükben osztozni s egyházunkat fentartani akarjuk. Ne csak aratni, hanem vetni is készek legyünk. A másik dolog, a miről megemlékezni kívánok, a kongrua ügye, a mely tán rövid időn rendezve lesz. Mert teljesen rendezve még ma sincs. Még a mult 1899. évi kongruájokat sem kapták meg lelkészeink mindnyájan, a f. 1900. évre pedig csak 15 lelkészünknek van eddig kiutalva. Mondhatom, hogy alig okozott valami a közlebbi időben több gondot és fáradságot, mint ez az ügy. Miután a kongrua megállapításának alapjául szolgáló bevallások némelyike

kétszer is visszaküldetett a ministeriumtól kiegészítésre, le és fel is annyit kellett ez ügyben irni, hogy ez irományjegyzék már is halomra megy s még most sinés minden bevégezve. Egyes lelkészi állomások kongruájára nézve még most is folyamatban van az ügykezelés. A ministerium által megállított jövedelmi és levonási tételek ellen az egyes lelkészek jogosítva lévén két hónap alatt folyamodással élni, ezek ismét újabb munkát fognak adni, mert különösen a fuvardíjakat meglehetősen szűkmarkulag állította meg a ministerium, nem véve tekintetbe azt, hogy esekély számu egyház-községeink miatt, a mi lelkészeink közül némelyeknek mily utakat kell megtenniök, hogy lelkészi gondozásuk alá tartozó hiveink ne maradjanak egészen lelképásztor nélkül. Sajnos, hogy e tekintetben egyházi főhatóságunk által igazolt tételek is részben kifogás alá estek s ezzel egyes lelkészeink rövidséget is szenvedtek. Mind a mellett általában véve a késedelmet és kivéve azt, hogy sz. udvarhelyi egyház-községünk nem ismertetett el anyaegyház-községnek, illetőleg azon egyház-községünk lelkészi állása részére a fizetés kiegészítés nem állított meg, nem lehet okunk panaszra lelkészeink kongruája megállítása körül a ministerium vezető osztálya részéről tapasztalt törvényes eljárás ellen; sőt nagy elismeréssel és hálával tartozunk különösen Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr Ó Nagyméltóságának ez ügy körül is tanúsított jó indulatáért és hazafiságáért. Mert első sorban neki köszönhetjük az elért eredményt is. S hiszem, hogy a függő kérdéseket is sikerülend megnyugtatólag megoldani. Lelkészeinket pedig arra kérem, hogy helyzetüknek a kongruával történt enyhítését, mert teljes szánálásának nem mondhatom, vegyék szívökre s legyenek rajta minden erejökéből, hogy úgy egyházi, mint hazafiai köteleességeiknek fokozott mértékben eleget tegyenek. A mi különösen egyházunk iránti köteleességeiket illeti, fordítsanak kellő gondot necsak saját gyülekezetükre s abban élő hiveikre, hanem a szétszórta lakozókra is. Ne sajnálják azokat személyesen és levélben is minél többször meglátogatni, felkeresni, a mint erre különben már utasítottam is. Legyen mindnyájunk jelszava a mi a nagy mesterünké, az ur Jézusé volt: „Az én eledélem az, hogy annak akaratját tegyem, a ki engemet elbocsátott és elvégezzem az ő dolgát.“ Ján. 4., 34.

Az E. K. Tanács évi jelentésébe tartozó dolgok közül nem hagyhatom még részemről is megemlítés nélkül Boros György theol. tanár afiának Amerikába történt küldetését. Mult évi Zsin. főtanácsunkon voltam bátor indítványozni, hogy az amerikai unitárius Társulat megalapításának 75-ik évfordulója alkalmából amerikai testvéreink által f. évi május 25-én Bostonban megtartani szándékolt jubilaris ünnepélyen, a melyre a társulat engem személyesen is nemesak meghívni, hanem az egész utiköltséget is felajánlani sziveskedett, mintán én ez útra egyáltalán nem vállalkozhattam, legalább egyküldötte általegyházunk is képviseltesse magát. Lelkemből örvendek, hogy ez indítványom elfogadtatott s Boros György theol. tanár

afia személyében egy oly képviselőt küldhettünk Amerikába, a ki e küldetésével ott magának szintugy, mint egyházunknak dicsőséget szerzett. Boros György afiának ez utjáról szóló hivatalos jelentése már nyomtatásban is közközben forogván, arra itt nem terjeszkedem ki. Csak két tanuságot kívánok abból lehozni. Egyik az, hogy ne szünjünk meg ápolni és fejleszteni azt az összeköttetést, a melyet angol és amerikai testvéreink rokonszenvében bírnak. Reánk nézve, a kik hazánk más nagy felekezetei között mondhatni, csak egy kis szigetet alkotunk, ez az összeköttetés kétszeres beeséssel bír s büszkén mutathatunk rá nemcsak pusztán felekezeti, hanem hazafiúi szempontból is, a mennyiben kétséget nem szenved, hogy ezzel az összeköttetéssel hazánknek is, nemzetünknek is hasznos szolgálatot teszünk. A másik tanuság az, hogy ha igazán szeretjük egyházunkat, nem elég a multa hivatkoznunk, hanem példát véve angol és amerikai testvéreinktől, hitelveink terjesztésében, egyházunk felvirágoztatásában munkásoknak kell lennünk s azért egyen-egyen mindnyájunknak lelkesülnünk kell. Ezek után áttérek szorosabb értelemben vett püspöki jelentésemre.

1. Belső embereink változása a múlt évi Zsin. főtanács óta:

a) Lelkészeknek rendeltettek: Németh István alsósiménfalvi lelkész Toroczkóra; Nagy Lajos s.-kőrispataki lelkész Árkosra; Lőrinczi Dénes kökösi lelkész Tordára; Vaska Béla s. szt.-királyi lelkész Kőkösre, Varga Dénes hódmező-vásárhelyi l. Alsó-Siménfalvára, Kiss Sándor laborfalvi l. Sepsi-Szt.-Királyra, Gönez Mihály lókodi l. Laborfalva-Szentiványra. Lelkész jelöltek: Szabó Albert Szőkefalvára; Bölöni Vilmos S.-Kőrispatakra, Gálffi Zsigmond Hódmező-Vásárhelyre, Sándor Géza Bözöd-Kőrispatakra.

b) Kántortanítóknak: Benedek Mihály Mező-Berényre, Zoltán Ferencz Dévaványára, Máthé Pál Iszlóba, József Domokos Kis-Adorjába, mindnyájan okleveles tanító-jelöltek; Tóth József IV-ed éves képezdei tanító ideiglenes minőségben Szindre.

c) Kántoroknak: Utó Gábor Kálnokra; Utó Lajos Ákosra, Komjatszegi Lajos kántor-tanító Kadácsba (szerződési viszony), Lőrinczi Béla községi tanító H.-Keménfalvára (szerződési viszony), Andrási Gyula T. Szt.-Györgyre.

d) Elhunytak: Simó János tordai lelkész; Molnos István és Ferenczi József ny. lelkészek és Árkosi János alsó-járai kántor afiai.

e) Ürességben vannak: a bordosi, iklandi, szt.-benedeki, b.-újfalvi, lokodi lelkészi, bágyoni, kilyéni kántori állomások.

Kapcsolatban a fennebbiekkel megjegyzem, hogy lelkészi szigorlatot, illetőleg szakvizsgát ez évben hárman tettek: u. m. Gálfi Zsigmond, Bölöni Vilmos és Szabó Albert, a két előbbi jó, utóbbi elégséges eredménnyel s mind hárman már lelkészi állást is foglaltak el. Lelkész jelölt egy sine. Következőleg az ürességben levő lelkészi állomások ez idő szerint be sem tölthetők, legfennebb csak más egyházközösségekből. Ez esetben azonban ismét azok maradnak ürességben. Sőt ez évben is csak két lelkész jelöltünk

lehet; a következő évben ismét csak egy; úgy hogy 3—4 év előtt minden lelkészi állás betölthető egyáltalán nem lesz. Ezen idő után remélem, rendbe jövünk, mert a lelkész növendékek száma ez isk. évben 13-ra emelkedett s tekintettel a lelkészi állásoknak a kongruával történt kedvezőbb voltára is jövőre nézve talán ismét keresettebb lesz a lelkészi pálya egyházunkban is.

2. Az egyházi anyakönyvek és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1899-ben

A) kereszteltetett: a) fiú	1046
b) leány	957

Együtt 2003 új szülött.

Több 77-el, mint 1898-ban. Ezekből házasságon kívül született 220.

B) konfirmáltatott: a) fiú	590
b) leány	578

Együtt 1168 növendék.

Kevesebb 187-el, mint 1898-ban.

C) Összeeskettetett a) tisztán unitárius . . .	368
b) vegyes vallású	187

Együtt 551 pár.

Több 185 párral, mint 1898-ban

D) Eltemtetett a) a férfi nemből	685
b) a nő nemből	666

Együtt 1351

Kevesebb 123-al, mint 1898-ban.

E) Átállott egyházunkba	310
Kilépett egyházunkból	87

E szerint 223-al többen

jöttek át egyházunkba, mint a hányan abból kiléptek.

F) A lélekszám 1899 év végén volt	70427
1898 „ „ „ „	68312

Mutatkozik évi gyarapodás 2115

A szülöttek és meghaltak közötti különbség az előbbiekre javára 652-öt, az átállásokkal javunkra eső többlet 223-at tévén, az évi gyarapodás ezekben csak 875 lélekre tehető. De a mint a múlt évben megjegyeztem volt, a kimutatásnál lelkész afiai több mint 200 lelket elejtettek volt azokból, a kiknek ugyanesak az összehasonlítás alapján meg kellett lenni egyházunkban. E mellett úgy látszik, hogy most szétszortan lakó híveinket is pontosabban összeírták s innen lehet az évi jelentékeny gyarapodás. A jövő évi népszámlálás rendjén fogjuk azonban a lélekszámot a legnagyobb bizonyossággal megtudni; a miért erre is felhívom a lelkész afiai figyelmét.

A kimutatásokból különben megnyugvással vettem tudomásul, hogy az egyházpolitikai törvények következtében hiveinkben vallásunk és egyházunk iránti buzgóság és ragaszkodás nincs megintatva. A lelkészi szolgálatok a kereszteleseknél és temetéseknel kivétel nélkül mindenütt igénybe vétettek; a házasságkötéseknél azonban Sz.-Kereszturkörben 3, Udvarhelykörben 2 s Felső-Fejérvörben 3 pár csakugyan nem vette igénybe. Jóllehet illető esperes afiai ennek okát nem a közönyösségben, hanem valami más egyében, a házasfelek sajtóságos helyzetében találják, nem mulaszthatom el lelkész fiait figyelmeztetni, hogy mielőtt a betegség tovább harapoznék: igyekezzenek a lehetőleg annak ellentállani s ha utólagosan is rábírní az illetőket, hogy házasságukat egyházilag is kössék meg. A házasságkötéseknél a születendő gyermekek vallására nézve csak kolozsvári egyházközségünk lelkészi hivatalától kaptam részletes kimutatást. E szerint kolozsvári egyházközségünkben egyházilag is megkötött 26 vegyes házasságnál 11 esetben kötött egyezés. Ebből unitárius részre esik 4, (nyereség a róm. kath. egyháztól 1, a ref. egyháztól 3). A fennmaradó 7 esetből 4 esik a róm. kath.; 3 a ref. egyház javára. E szerint a róm. kath. egyházzal szemben veszteség 3, a ref. egyházzal szemben nyereség és veszteség egyenlő, tehát semmi. A 26 vegyes házasságból 19-nek a megáldása unitárius részen történt. A kimutatást jövőre összes lelkész fiaink figyelmébe ajánlom; mert csak így tudjuk tisztán felállítani a nyeresék és vesztesék mérlegét a gyermekek vallására nézve a házasságkötésekkel törvényesen engedélyezett szerződések következtében, a mi nézetem szerint egyedül képezi az egyház politikai törvények által a szabadelvűségeen ejtett azt a sebet, mely méltán sajoghat. Mert ez nem egyéb, mint a reversalisoknak törvényesítése, a mi ellen századokig küzdött a szabadelvűség. Csodálatos, hogy mégis a róm. kath. egyház kívánja a revisiót; holott az egyházpolitikai törvényekben egyedül ő a nyertes s mi vagyunk a vesztesek. De a mi veszteség azokból a gyermekek vallására nézve köthető szerződésen kívül egyházunkra háramlik, azt a liberalismusnak hoztuk s ennek érdekében azt szivesen el is hordozzuk. Mert mi a liberalismustól nem féltjük vallásunkat. Egyháznak bölcsőjét ez ringatta, annak karjai között nevedett, abban van élete, vagy ha megszűnik lehellelével táplálni, halála.

3. A közvetlen püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek múlt évi számadásai alapján évi pénzforgalmukról, valamint a f. 1900 évre áthozott vagyon állagáról a kimutatást az E. K. Tanácsnak beadván, annak évi jelentésében fel lesz tüntetve. Vizsgálatot ez évben személyesen sehó sem tartottam. De tordai és budapesti egyházközségeinkbe kirendelt új lelkészeink beiktatása alkalmából nevezett egyházközségeinket meglátogattam.

4. Báró Baldácsy-alapítvány meghatalmazottainak f. évi máj. 21-én Budapesten tartott közgyűlésében meghatalmazott társsal, Bedő Albert afiával együtt részt vettem. A közgyűlés az

alapítványi birtokok jövedelméből ez évre is egyházkerületenként 4000 frtot szavazott meg. Legyen ez úttal is áldva mindnyájunktól a nagy alapító emléke.

5. A Dávid Ferencz-alap kezelésém alatt álló részének állása f. évi okt. 6-án, a mikor vonatkozó számadásomat számvevőségünkkel is megvizsgáltattam, készpénzben, takarékpénztárba elhelyezve 5173 kor. 62 fillért; négy egyházközségünknek adott kölesönökben kötvények mellett 5800 kor. együtt 10973 kor. 62 fillért tett. A mi a mult évi jelentésemben foglalt 10218 kor. 08 fillérral szemben 755 kor. 54 fill. gyarapodást mutat. A közpénztárba beadott 23038 koronával együtt pedig az alapítványi összeg most 34011 kor. 62 fillért tesz. Legyen nekem megbocsátva, ha ez alapítványra, mintegy szerencsés gondolatom szüleményére, mindig jóleső érzéssel tekintek.

Sajnos, hogy ugyanezt nem mondhatom el a szintén általam gyűjtött s kezelésém alatt álló „Ezredéves emlék alap“-ról, a mely ugyancsak a fenn jelzett időben 5530 kor. 04 fillért és így csak 868 kor. 46 fillérral tett többet, mint mult évi jelentésemben kimutattam volt. És ha ez az 868 kor. gyarapodás mind adomány lenne! Csak hogy ennek nagyobb része takarékpénztári kamat és a „Ker. Hittudomány összege“ című mű tiszta jövedelméből kérszemre az E. K. Tanács által ide utalt pénz. Az évi adomány alig több 300 koronánál, a melynek $\frac{1}{3}$ -a most is Báró Petrichevich Horváth Kálmán ur Ó méltósága, áldozatkész főgondnokunk adománya. Mind a mellett ez alapítvány iránt táplált reményeimről sem mondok le. Sőt e reménytől indítatva újólág felhívom rá egyházunk tagjainak figyelmét.

6. A Britt és külföldi unitárius Társulat budapesti s annak kapcsolatában levő egyházközségeink számára ez évben is megküldötte a szokásos 50 font sterlinget. Amerikai testvéreink, kik e segélyt egy pár év óta már megszüntették, Boros György theol. tanár afiától nyert értesítés szerint szintén meg fogják újítani a segély nyújtást. Vajha úgy lenne! Sem Oxfordban a Manchester Collegeban, sem Londonban a Channing House Schoolban ez idő szerint nincs pap s illetőleg leánynövendékünk. Alig hiszem, hogy egyhamar küldhessünk is. De remélem, hogy ez nem fogja lazítani a testvéri viszonyt. Mihelyt lehetséges lesz, gondoskodni fogok újólág élő kapcsolokról is.

7. Anglián és Amerikán kívül nevéket viselő egyházzal nem igen dicsekedhetünk; de velünk érző és gondolkozó egyénnel annál többel találkozunk mindenfelé. Nem lesz minden érdek nélküli e tekintetben egy levélre hivatkoznom, melyet a mult őszön kaptam egy lengyel férfitól Tarnopolból. E levél írója Soeinus Fausztusnak 1604-ben történt halálára hivatkozva, kérdésbe teszi, hogy tekintettel e férfi halálának közelgő 300 éves évfordulójára, nem volna-e helyes tetemeit a Luclaviu-i temetőből, hol sirját egy egyszerű kő jelzi, az amerikaiak segélyével Kolozsvárra szállíttatni s munkáit esetleg az ő és az unitáriusok dicsőségére különböző

nyelven kiadni. Válaszomban megköszönve az unitárismus iránti érdekeltségét — mert egyébként nem tulajdoníthatom e levelét — s kifejezve azt, hogy miért nem tartom lehetségesnek sem egyik sem másik ajánlatának teljesítését, egyszermind további barátságát és rokonszenvét kértem. Erre egy más levélben arra kért, hogyha német nyelven hittani könyveink vannak, küldjek azokból neki. Küldöttem is néhány példányt az általam írt „Unitárius Káté“-ból, a mely szintén egy külföldi barátunk felkérésére és költségére lett német nyelven kiadva.

És itt legyen szabad az eszme rokonságnál fogva, melyet a Socinus sirhantja támaszt lelkemben, a mi Brassaink sirjáról emlékezni meg. Egyházunk e szellem óriásának sirjához országos adakozásból emlékoszlopot állítani egy bizottság vette kezébe Kolozsvárt.

E célra eddig közel 6000 korona begyűlt ugyan, de ezzel még nem lehet Brassainak a tervezett siremléket elkészíttetni és felállítani. Minket e siremlék felállítása kétszeresen érdekelvén, indíttatva érzem magamat egyházunk tagjainak figyelmét arra e helyen is felhívni. Ne maradjon el senki közülünk e cél megvalósításához adományával hozzájárulni.

8. Ezzel halottainkhoz érkeztem :

Mult évi Zsin. főtanácsunk óta egyházi tanácsos afiai közül elhunytak: Agh Ferencz, Sikó Miklós, Nagy Dénes, Nagy Olivér, Végh Mátyás, ids. Csongvai Károly, Gruber József, Boros Sándor afiai. A midőn mindnyájuknak kegyeletes érzéssel jegyzem fel neveiket, nem mulaszthatom el Boros Sándor afiáról külön is megemlékezni, a ki mint kolozsvári főgymnasiunknak r. tanára s 7 éven át igazgatója is, ez állásában valóban elévülhetetlen érdemeket szerzett magának. A tan és nevelés ügye körül tanusított buzgalma, odaadó munkássága és egyszerűtete méltán a tisztelet és nagyra-beesülés tárgyává tette őt mindazok előtt, a kik ismerték s korai halála reánk nézve annyival fájdalmasabb; mert építés alatt álló új főiskolánk berendezésénél, a minek oly örömmel és lelkesedéssel nézett elébe és készült, benne egy valóban szakismerő tervelőt és a végrehajtásra hivatott munkaerőt veszítettünk el. S fájdalom ezzel még nem ért véget a halál ez évi aratása. Még két héttel ezelőtt veszítettük el szintén a férfikor teljében Daniel Elek, felső-fejérvári buzgó és tevékeny felügyelő gondnokunkat, a kiben főgondnokunk Méltóságos Daniel Gábor úr az édes apai szív fájdalmaival siratja egyik kedves fiát. Nekünk pedig önkéntelenül ily sóhajtás tör fel keblünkbelől: „Uram legy kegyelmes a te kicsiny sereggedhez s ne vedd el idő nap előtt annak díszzeit, a kiknek nevéhez is a mult századoknak nagy emlékei s a jövőnek még több reménye fűződik. Elhunyt belső embereinkről fennebb már megemlékeztem, kíséрге mindnyájukat fájó részvétünk. Nyugodjanak esendesen! Tisztelettel kérem a Mélt. és Főt. Egyh. főtanácsot, méltóztassék évi jelentésemet tudomásul venni és elfogadni.

III.

Elintéztett ügyek.

Az elnöki megnyitó után azon egyházköri és egyházközségi képviselők jelentettek be, a kik az 1900—1903. évre az új szervezeti törvény szerint megválasztottak. A képviselők közül a jelenlevők letették az esküt s ezzel az E. Főtanács megalakult.

A megalakulás után felolvastatott a püspöki és az E. K. Tanács közigazgatási, tan- és pénzügyi jelentése. Mindkettőt az E. Főtanács tudomásul vette. Ezután a különböző számadások, költségvetések, jegyzőkönyvek, irodai kezelés stb. megvizsgálására bizottságok küldettek ki.

Mikó Dezső aranyos-tordaköri felügyelő gondnok, ez állásban megerősítettett s a hivatalos esküt letette. Németh István az aranyos-tordai, Nagy Béla a küküllői egyházköri jegyzőségben szintén megerősítetttek. Az eskü bevétele az egyházköri közgyűlésre bízott. Budai István kolozsi énekvezér nyugalomba boesáttatott s részére a megfelelő nyugdíj 1899. okt. 1-től utaltatott. A vasárnapi Berdechéd után a különböző bizottságok ülészetek és vizsgálták meg a reájok bízott ügyeket.

Néhai újszékelyi Raffaj Károly hagyaték ügyéről az E. K. Tanács jelentése jóváhagyólag vétetett tudomásul. A jelentés szerint a hagyaték elleni per bevégeztetett. Sándor János és Barabás Lajos végrendeleti végrehajtók beszámoltak. A hagyatékot terhelő követelések kifizettetvén, mintegy 26.000 frt tiszta vagyon maradt, a melyből a végrendelet szerint a sz.-kereszturi gymnasiumban a tanulók ösztöndíjai à 160 kval már 1901. jan. 1-én beindítatnak.

Az egyházi és püspöki titkári állásban Csifó Salamon véglegesítettett. A belső emberi nyugdíjintézet és a kongrua pénzkezelésével is egy évig ideiglenesen ő bízott meg, meghagyatván az E. K. Tanácsnak, hogy a jövő évi Főtanácsig, a mennyire lehet, rendezze úgy az ügyeket, hogy a nevezett pénzek kezelése is a körpénztárnoknak adassék át. A Br. Baldácsy-alap közgyűlésére az E. Főtanács a következő 3 évre megválasztotta rendes tagoknak Ferencz József püspököt és dr. Bedő Albert nyug. államtitkárt, póttagnak Gál Jenő kir. táblai tanácselnököt. Egyházi tanácsosoknak megválasztottak Józsan Miklós lelkész, br. Petrichevich Horváth Arthur és dr. Gothárd Zsigmond, az E. K. Tanács tagjának Szentiványi Miklós alispán; a kolozsvári főgymnasiumhoz igazgatónak 4 évre dr. Gál Kelemen tanár.

A kolozsvári főgymnasiumhoz néhai Boros Sándor helyére a mennyiség-természettani tanszakra alkalmaztatott Hidegh Mihály; a latin-magyar tanszakra a vallás- és közoktatásügyi minister kinevezte Pálfi Mártont, tornatanárnak kineveztetett Lassel Gyula; helyettes tanároknak Márkos Albert és Major Sándor. A sz.-kereszturi gymnasiumhoz helyettes tanároknak kineveztettek Csiki István és Haackmüller Oszkár.

A gazdaságokról és a pénztárvizsgálatokról beadott évi jelentések tudomásul vétettek.

A fizetés rendezéseknél a püspök évi fizetése 10.000 Kban állapított meg, nem számítva ide a lakást, a canonica portiot, s a Kelemen Benő-alapot. E 10000 K. részben a közalaphól, részben a Baldácsy-alaphól és részben az államszegélyből fedeztetik. A theologiai tanárok fizetése rendeztetett a fizetési fokozatok 2400, 2600, 2800, 3200 és 3600 K.-ban állapították meg. A fokozatokban való előlépés 5 évről 5 évre történik. Az ötödéves korpótlékok egyenként 200 K.-ban állapították meg. A dekánuságért járó 400 K. fizetés beszünttetett s meghatároztatott, hogy ezután az egyes theologiai tanárok e tisztet évről-évre sorra fogják viselni, — ide értve a paptanárokat is — díjtalanul. A dekánt tanévről tanévre az E. K. Tanács nevezi ki.

A főgymnasiun tanárok fizetési fokozata, illetve osztálya szintén megállított. Két tanár fizetése lesz 3600 k., 2 tanaré 3200 K., kettőé 2800 K., kettőé 2600 K., a többi 2400 K. Szálláspénzüik a fizetésnek megfelelően 560—700 K. Ötödéves korpótlékuk egyenként 200 K. ötször. A fizetési fokozatokban az előlépés csak megüresedés folytán s mindig csak az E. K. Tanács határozatával történhetik két hóval azután, hogy valamely hely megüresedett. A szálláspénzeket az összes tanárok és egyházi tisztviselők évnegyedenként fogják kapni az eddigi fél éves rendszer helyett. Természetbeni szállásra senki igényt nem tarthat, a kik azonban most ilyenek élvezetében vannak, azokat megtartják, a míg tényleges szolgálatban maradnak. Rendeztetett az özvegyeknek és árváknak is a szálláshoz, illetve a szálláspénzhez való jogosultsága.

A köri espereseknek az államszegély terhére aránylagos évi tiszteletdíj rendszeresített.

A pénztárkezelési szabályzatot az E. Főtanács kevés módosítással megállította. Ugyszintén a zárszámadási, költségvetési és leltár mintáiveket is.

A Berde-alap kezelési szabályzata, a mely szerint ez alap a végrendelet értelmében, teljesen külön számadáson kezelendő, elfogadtatott. A Berde-czipó ösztöndíj szabályzata még egy évig tekintettel, hogy a kolozsvári új collegium ezalatt felépül s az ebben létesítendő convictus majd a szabályzaton sok változást fog igényelni, ideiglenesen helybenhagyatott.

A buni birtok esetleges eladására az E. K. Tanács felhatalmazást kapott. A Berde vagyon felhasználási tervezete a IV. szakasz kivételével elfogadtatott. A IV. szakaszra vonatkozólag utasított az E. K. Tanács, hogy tegyen javaslatot a Berde-vagyont kezelő biztosok évi jutalmazására s hogy ennek megfelelően mennyi szakitassék külön *kezelési alapra* a rendelkezésre álló 82000 frtból. Továbbá, hogy a megmaradó összegből 5000 frt a belső emberi nyugdíj intézetnek kiadatván, tegyen az E. K. Tanács javaslatot ennek a mikénti felhasználására.

A Mártonfi-Konecz alapítvány azon része, a mely 1873-tól 1900.

jan. 1-ig kamathalmazással mintegy 5800 frtra szaporodott, meghatározottatott, hogy a folyó évi kamatokból egészítettessék ki 6000 frtra s ennek kamata fordítottassék a papnövendékek egyetemi évi tandíjának a részbeni fedezésére.

Jóváhagyattak kevés módosítással a következő alapok, iskolák, gazdaságok számadásai és költségvetései: a közalap, Konez-, Augusztinovic-, kórház-, kisebb-, Berde-, tanári nyugdíjalapok, a belső emberi nyugdíj intézeti pénztár, az egyházi államsegély, Szabó József-alap, a kolozsvári, sz.-kereszturi gymnasiumok, a tordai iskola; a buni, ladamos-alamori, bánya-bükki és a pusztaszentmiklósi gazdaságok számadásai és költségvetései.

A második napi ebédre az E. főtanács tagjai Br. Petrichevich Horváth Kálmán főgondnok urnak voltak a vendégei.

Az E. K. Tanács kiadványait, meghatározottatott, hogy az elnökön kívül, a titkár is mint előadó írja alá.

A belső emberi nyugdíj-intézeti hátralékok után a késedelmi kamatok 1901. jan. 1-től kezdve nem évről-évre fizettetnek, hanem a hátralékok befizetése napjáig.

A belső emberek változása alkalmával a kepe és másnemű fizetések megosztására szabályzat alkottatott.

A segélyek kiosztására az E. K. Tanács javaslata kevés módosítással elfogadtatott.

A gymnasiumokban az évfárá vizsgák tartási módja az állami intézetekének megfelelően változtattatott.

A tanügyi jelentések a papnevelő intézetről, a gymnasiumokról, a népiskolákról és a vasárnapi iskolákról egyes szükséges intézkedések kimondása mellett tudomásul vétettek.

Kepeváltás engedélyeztetett Kendón, Csegezben, Szentgericzén, Szováthon, Bordoson, Székely-Kereszturon.

Felhajthatatlanság okán töröltetni határozattak az Ineze József, id. Lászlótzky Sámuel, Schuszter Gyula és Nappendrukk Károlyné adósságai

Leány-egyházközség alakulása jóváhagyatott Megyesen és Város-Udvarhelyen.

Iszlai Márton énekgyűjteménye tankönyvül elfogadtatott. A legatusok kiküldése a dekan hatáskörébe utaltatott; úgy hogy a mikor gymnasiumi tanulót is kell legatusnak kiküldeni, akkor a főgymn. igazgatóval egyetértőleg járjon el.

A püspöki jelentéssel kapcsolatosan egy bizottság küldetett ki egy felirat szerkesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a lelkészek fuvarköltégei megállítása érdekében. E bizottság a feliratot elkészítvén, beadta. A beadvány elfogadtatott s illetékes helyére felterjesztetni határozottatott. Benczédi Gergely pénztárnok az E. főtanács kérésére a lemondását visszavette, valamint Szentiványi Gyula is az Egyh. Tanácsosi állásról való lemondását, ugyancsak az E. főtanács kérésére.

Az egyes bizottságok jelentései beadatván, azok részben tudá-

sul vétettek, részben pedig azok alapján az egyes szükséges intézkedések megtétettek.

Végül az indítványok tárgyalattak. Az egyházközségek költségvetésére és a házasságot kötöttek kihirdetésére irányuló javaslatok véleményezésre kiküldetnek az egyházköröknek. A sz.-kereszturi gymnasiumban a VI. osztály beállításának a kérdése tárgyalása elhalasztatott arra az időre, a mikor a kolozsvári collegium építésével és berendezésével egyházunk teljesen készen lesz. Kimondatott, hogy a kolozsvári főgymnasiumban a tandíjat az unitárius tanulók részére sem lehet alább szállítani, mert ezt a miniszterrel kötött szerződés szabályozza.

A jövő évi E. főtanács idejének a kitűzése az E. K. Tanácsra bízott.

Ezek után a gyűlést Ferencz József püspöknek szép beszéde és Kelemen Albert közügyigazgató buzgó imája bezárta.

CSIFÓ SALAMON.

Báró P. Horváth Kálmán köszöntője a Berde-serleggel.*)

Midőn e poharat tartom kezemben, hogy felköszöntsem emlékéit annak, a kinek tisztelése és a kinek gondoskodásából itten az asztalok körül összegyűltünk — eszembe jut az ő személyisége, szokásai, szellemi és lelki tulajdonságai, előtttem lebegnek el életének eseményei; ha azokat egybevetem és azokból következtetéseket vonok, látom meg az embert, Berde Mózeset a maga egyszerűségében és mégis valódi nagyságában. Bepillantok küzdelmes, nélkülözésekkel teljes ifjuságába, midőn a megéllhetés gondjai gátat vetnek a tanulni vágyó, előre törekvő fiatal ember buzgóságának, szorgalmának, melyek erejét megzsibbasztani nem bírják, de megedzik a további küzködéssre, hogy kitartásával legyőzzön minden akadályt, elérje a célát, melynek véghezvitelére egy életnek munkásságát szánta és adta.

És mi vala a cél? Az, hogy szeretett egyházát felsegítse. Látta, hogy egyházának szükségei napról-napra növekednek, az ekkleziásiai szegények, az iskolák a kor kivánalmaival és a közoktatási törvény rendelkezéseivel szemben anyagilag tehetetlenek. A főiskolát fel kell építeni, a kereszturi gymnasiumnál új tanári állásokat felállítani. Minde-

* Berde Mózes, a unitárius egyház nagyjóltevője alapot hagyott egyh. főtanácsai közebére is. A gyűlés első napján való közebéden mindig egy köszöntő mondatik a Berde emlékére a Berde-serleggel. Az idén a köszöntőt Br. P. Horváth Kálmán főgondnok mondta, melyet itt közlünk. Szerk.

nütt elodázhatatlan kiadások, melyeknek nincs fedezetük. Ezek mellett tudta, hogy iskolánkat látogatók nagy része szegény, ezeknek segélyt kell mindenkép adni, ha azt akarjuk, hogy egyháznak és hazánknak hű és hasznos polgáiraivá nevedekhessenek.

Tudta azt is, hogy ily nagy feladatok megoldására nagy áldozatok szükségesek, melyeket hitrokonai egyháza meglevő vagyonából, addig igénybe vett segítségük mellett is meghozni már nem birnak.

Itten új bevételi forrásokról kellett gondoskodni és azokat meguyitni a körülmények által szorongatott egyház támogatására.

Ezeket megszerezni tűzte ki feladatául s ezekért bocsátotta, mint élete munkáságának, egyháza iránti szeretetének bizonyosságát, annak rendelkezésére fejedelmi alapítványában.

És a személyes áldozatok mily hosszú láncolata által birta azt megteremteni — ha azokat átgondoljuk — vagyunk képesek őt megbecsülni és emlékét kellő tiszteletben tartani.

Kicsiny, szegény sorsban kezdette. Midőn tanulmányait elvégezte és nagy önmegtadása és takarékosága által felemelkedett az alapra, honnan már könnyebb szívvel nézhetett volna elébe a megélhetésnek, akkor is megmaradott szerény és csak is megélhetésre számított kiadásainál, a felesleget, mely által magának életörömeiket szerezhetett volna, félretette, meggyűjtötte, hogy azon nagy czélt, mely előtte vala mindig, melyre tekintett az élet küzdelmei közepette, midőn ereje lankadni kezdett, előbbre vigye. Mondja kérem, kire fogja hagyni nagy vagyonát? Kire hagyom, hát az én fiaimra és gyermekeimre hagyom, mondá; értette a főiskolánkat és az unitárius egyház tanuló ifjúságát.

Igen, mint a szerető apát gond emészti hátramaradó családjáért, ő is mindig önökre gondolt kedves tanuló ifjúság, mint gyermekeire, az unitárius egyházban élő nagy családjára, kiket szeretetébe, gondjaiba és később örökébe befogadott.

Ezekért való gondoskodásban, munkában és nélkülözésben töltötte napjait, ő érettök mondott le a boldog családi élet édes örömeiről, hogy egész erejét, mindenét hagyja reájok.

Ily áldozatok ára mi lehet részünkről egyéb, mint a hálás megemlékezésnek meg-megújuló nyilatkozása? Ugy-e?

De elég-e ez? Oh nem. Önökre tisztelt ifjúság, hárul a kötelesség, hogy megmíveljék a talajt, igyekezetük és szorgalmuk kiélezett vasával a tudományok mezején, melyeknek barázdáit önök előtt oly nagylelküleg megnyitá.

Reánk, a magyarországi unitárius egyház vezető tagjaira, mindnyájunkra az, hogy fentartsuk és fejlesszük magunk között az ő szellemét az egyház és hazánk iránti áldozatkészségben és önmegtartóztatásban.

Hogy Berde Mózesnek ezen közöttünk élő szelleme soha ki ne haljon sorainkból, arra üritem poharamat! Hadd nyiljék ki hát szíveinkben az áldozatok gyöngyvirága évente, mint virágokkal borítja be zöld leplét rónaságnak minden tavasznak kezdete.

Egyháztört. adatok.

CXLII. Horarik János besztercebányai áldozó pap beszédje a pesti közgyűlésen 1841-ben.

A negyvenes években a róm. kath. püspökök körlevelekben tiltották meg a lelkészkedő papságnak a vegyes házasságok megáldását. Az ország törvénye akkor még nem biztosította volt, hogy a vegyes házasságokat más keresztény papok is megáldhassák. A róm. kath. lelkészek közül nem egy állást foglalt e tiltó rendelet ellen. A mint egy akkori lap, a „Jelenkor“ (1841. 44. sz.) írja: „magok a kath. papok is elismerik, hogyha ők nem áldják is a vegyes párokat, azért az Isten megáldhatja s ha elmarad is az egyházi áldás, azért a házasság teljes törvényességű.“ A tiltó rendelet ellen Horarik János besztercebányai áldozó pap, ki akkor Pesten lakott, Pestmegye közgyűlésén nyilvánosan felszólalt. E szabadelvű és bátor róm. kath. papnak beszédét érdekesnek tartjuk a közlésre. Néhai Sámi László, ref. tanár, a szabadelvű eszmék kiváló bajnokának levéltárából kaptuk azt, fia Sámi László kir. ítélő táblai bíró szivessége folytán, kinek azért köszönetet mondunk. A beszéd, mint a rávezetésből látszik, Tunyogi G. Sándor másolata és a következő:

Ki az előttem szólott pap urakat halotta, azt gondolhatná, hogy nincs M. országon más gondolkozású pap, és hogy minden pap a püspöki kör levelekkel egyet ért. Én bizonyossá teszem a Tekintetes R. hogy létez a M. papság között olyan párt is, kinek nem az a fő gondolatja, hogy ő r. kath. ig. papista, hanem inkább a fekszik szívéen, hogy polgár, hogy nemzet papja, hogy ember; ezen általános eszmék lebegvén szemei előtt, leginkább ész után szokott indulni, a mi engem illet, én őszintén meg valom, hogy mind anyi-

szor pirúltam, a hányszor azokat a fő papi rendelkezéseket olvastam, s csudállom, sőt meg se foghatom, hogy írhat ilyesmit egy fő pap! Ezen rendeletek, két felé vágják az emberiséget, úgy hogy az egyikben áldás, a másikon átok, az egyikben Isten, a másikban Sátán legyen; s így gyűlölségesse s utálatossá akarják tenni a nem R. Catholicus világot, s vele a mi nem r. catholicus polgártársainkat: mintha bizony egy hathatatlan Göthe utálatos volna, mintha egy Fái Andrással, egy Kossúthal társalkodni üdvveszélyes volna, mintha anyi nagy asszonytságot utálnunk kelene, azért, mert nem pápisták. Szomorú tünemény! Két házasulandó jön paphoz, s nyilatkozván hogy a leg szenteb polgári pályára lépni, törvényesen nemzeni, polgárokat, embereket nevelni, egymást boldogítani szándékoznak; kéri tőle az áldást, s a pap meg tagadja! Isten maga mindent meg áldott, s áld, a pap nem akar áldani, Krisztus a keresztfán pedig elenségeit is áldotta, a pap nem áld, iszonyatos gondolat!

Az én véleményem égyfelől az, hogyha a nemzet óhajta megáldatni házasságait, a papnak kötelességébe áll azokat megáldani, mert ő a nemzetnek tagja, nemzet kenyereit eszi, nemzeti alkotmány s törvény jó teteményeit élvezi, más oldalról azonban, ha magam nézeteimet ki kelene fejtenem azt javalamám: 1-ben hogy az egész áldás maradjon ki, minthogy az ily sok zavart hozott közünkbe, s házasságot háborít, mi ily veszélyes ki maradhat, mert ez az áldás semmit sem tesz a házasságban; minthogy a házasság elemei ezek: a házaspárnak minden oldalú szövetsége, kölcsönös szeretete, bizodalma, türelme, szülői okossága, stb. már pedig az áldás sem azt a szövetséget nem szilárdítja, sem a szeretetet nem nagyobítja, sem a bizodalmat nem erősíti, se semmit nem tesz jobá az az üres haszontalan valami. De egyébként is ez az áldás csak külső áldás: már pedig ha ilyenként megáldják a házaspárt barátjaik, rokonaik, testvéreik, szülei, ezen drága áldások után, minek a papi áldás? De ezen áldás ártalmas is, midőn alapja egy bal ítéletnek, annak t. i. mintha csak bene gyökerezne, s belőle folya a házassági boldogság, s így a házaspár ere építve, levegőbe épít, s ön magára nem építve csalódik, bal ítéletbe forog, ez pedig ártalmas, mert lelki baj, javaslom tehát:

2-or. Hogy a vegyesházasságoknál tanuskodó pap ne fizetessék, mert nem teszi azt, a miért ez előtt fizetődött.

3-or. Az így kötött házasságok vonassanak el a papi hatóságtól, s világi hatóságokra bizassanak, anél fogva legyenek felbonthatók vagy felbonthatatlanok, mint azt a biztosság ítélen di, ezeket indítványozom most, a jövő ország gyűlés alkalmára pedig javaslom:

4., Az egész házassági jog ügy a papság kezéből vétessék ki és adassék át a polgári hatalomnak, csak azon egyszerű oknál fogva is, mivel e joggal vissza élt, s vissza élve anyi zenebonát támasztott közötünk. Ugy is tudjuk, hogy ezen ügy hajdan egészen

a világi hatóság alatt létezett. Így volt ez Constatin előtt, így útána is, ezt tanúsítja Theodosius Codexi, ezt Justinián törvény könyve, ezt ugyan enek nővelái, ezt Cassiodorus Formulái a Goth Királyoknál. Csak a Tridenti Zsinat ideje az, mely a papság e tárgyban jogát meg alapította, de ez is vagy a fejedelem alá írása vagy engedékenységével történt, vagy a népek kis korúsága miatt, kik kereszténységbe léptek, egészen a tanító papok kezeibe kerültek.

A Pap áldási, s házassági tan, mely kérdésben forog, semi dogma, sőt a Tridenti Zsinat maga azt a dogmák sorából ki küszöbölté és a Reformatio Cikelyei közé tóldota, Sárpi története szerint.

(Néhai Sámi László levéltárából.)

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Ismereteink Tibetről. Alkalmi beszéd. A Magyar Tudományos Akadémia 1900. évi április hó 30-iki Körösi Csoma-tünnepén tartotta gróf *Kuun Géza* t. tag. 8. r. 80. l.

Körösi Csoma Sándor őseink eredetét kutatni ment Ázsiába. A magyarokat nem találta föl, de neve, mint tibeti utazóé ismeretes a világ előtt. Az a husz év, melyet az indiai angol kormánytól segítve Tibetben töltött, megismertette vele Tibetet, nyelvét és irodalmát oly alaposan, hogy tibeti nyelvtana és szótára az e nyelvvel foglalkozó tudósok előtt ma is nagybecsű munka, melyet használnak és arra, mint tekintélyre hivatkoznak. Dr. Duka Tivadaré, egy angol szolgálatban levő másik magyaré az érdem, hogy jeles honfitársának nemcsak az életét és műveit megírta (*Life and Works of Alexander Csoma de Körös, London, Trübner, 1885.*), hanem egy alapítványal arról is gondoskodott, hogy Körösi Csoma Sándor emléke a Magy. Tud. Akadémiában a keleti tanulmányok, első sorban az ázsiai cultura körébe tartozó tudományos értekezés felolvasása és megjutalmazása mellett minden harmadik évben feljuttassék.

Gróf Kuun Géza tartotta az első ilyenmő felolvasást, mely a fenti czim alatt jelent meg az Akadémia kiadásában. A fölolvadás bevezető soraiban elismeréssel adózik dr. Duka Tivadarnak, hogy alapítványával hazánkban a keleti tanulmányokat támogatja. Körösi Csomáról emelkedett szellemben emlékezik meg. „A sötétből átváltozott fényalak ő — ugymond — mely az évszázakon keresztül egyenlőképpen világít.“ Körösi jellemzése után az értekezés következik.

A tudós író először Tibet földjét ismerteti, a tibeti népet és annak természeteti vallását, a *bonpo*-vallást, melynek lényege az animismus, illetőleg samanismus, mely a földi tüneményekben nyilatkozó láthatatlan erőket ruházza fel isteni tulajdonságokkal, mely a jótékony és kártékony erők imádása, a szellemek cultussa (animismus), melynek egyik válfaja az ősök tisztelete; azután az ős vallás helyébe lépett buddhismust, mely Tibetben éppen az ős vallás által módosuláson ment át. Következőleg a tibeti nyelvről szól, mely egy szótagú, mint a khinai irodalmi nyelv, s melyben van klasszikus és népies nyelv, melyek közül Körösi a klasszikust tanulmányozta. A nyelv ismertetése után az ország történelme kerül sorra, a melyből megtudjuk, hogy Tibet régebb nem volt része a khinai birodalomnak, hanem külön királyai voltak s Khinának csak az 1717-ben folyt háboru után hódolt meg.

Az értekezésben föl vannak használva mind a régi, mind az újkori tibeti utazók munkái. Az egészben egy hatalmas tanulmány, melynek értékét növeli még a hozzá adott függelék is, melyben Abul-gházi s az arab írók Tibetről szóló tudósításai foglaltatnak eredetiben és fordításban. Hivatottabb

tudóst az Akadémia nem választhatott volna a Körösi emlékére tartandó keleti tanulmányok megkezdésére.

A jutalom-díjat az író visszaajándékozta az Akadémiának.

Értekezése német- és francia nyelven is meg fog jelenni.

Dr. Bacher Vilmos, az országos rabbiképző intézetben az ó-szövetségi irás magyarázat tanára az intézet ez évi Értesítőjében egy 130 lapra terjedő munkát közöl, melyet egy héber-perzsa szótárról írt. E szótárt a XIV. százévből írta Salamon b. Sámuel és kéziratát a szentpétevári könyvtárban találták fel. E kézirat töredéket dr. Bacher kiegészítve az általa Bokharából nyert kézirat töredékekkel, a munkáról teljes másolatot készített magának és azt tanulmányozta. E kézirat egyik emléke annak a törekvésnek, melyet a zsidók a középkorban egyfelől vallásuk fentartására s másfelől „tágabb körökre“ tekintettel fejtettek ki, az által, hogy az illető nemzet nyelvén a nyelv írásánál héber betűket használva a biblia és talmudhoz magyarázatokat nyújtottak. Dr. Bacher részletes ismertetést ad a kézitről és mutatványokat közöl a szótárból. Munkája érthető magyar nyelven van írva, a mit nem mindenik magyar héber-tudósról lehet elmondani.

Az állatok világa. Brehm Alfréd német tudós munkája magyar kiadásban jelenik meg a „Légrády testvérek“-nél Budapesten. Méhely Lajos a magyar tud. akad. tagjának szerkesztésében. Eddig az I. és II. füzet adatott ki számos rajzzal. Egy füzet ára 80 fillér; egy köteté 18 kor. Az egész 10 kötet 180 kor.

KÜLÖNFÉLÉK.

„A székely kérdés“ című tanulmányra, mely füzetünk elején áll, külön is felhívjuk az olvasó közönség figyelmét. A „Székelyföld“ írója, Kozma Ferencz t. munkatársunk tárgyalja abban a székely kérdést több oldalú világitásban. Ismerteti a székely népet és szem elé tárja a mai székely kérdést. A Székelyföldre egészen az újabb időig kevés gond fordított. Vasutat is csak az utóbbi években kapott a székelyek földje. De ez csak arra szolgált, hogy megmutassa, hogy közgazdaságilag mennyire hátra van Magyarországnak ez a része. Szomorú szívvel szemléltük a székelyföldi vasútállomásokon, hogy az oda gyülekező tömeg inkább egy kivándorlásra indult összeverődött csapatnak nézett ki, semmint egy terményét és iparcikkjeit értékesíteni akaró munkás csoportnak. A székely kérdés minket ethikai vonatkozásban közetlenül érdekel. Egy elszegényedett népben az erényeket fentartani még a legjobb akarat se bírja. A szabadságszerető, önálló gondolkodású, lelkiismereti meggyőződését követő, független székely elesik és jön helyébe egy más, a ki már nem székely, egy szolgai, lelkiismeretet nem ismerő, hanem akár önönmagát is eladó valaki. Hogy ez nemzeti tekintetben is mit jelent, azt nem székség magyarázni. E vonatkozás és honfiúi érzésünk szolgáljanak magyarázatul a székely kérdésnek e folyóiratban tárgyalására.

Főt. Ferencz József püspök úr nov.-ben látogatást tett Dicső-Szent-Mártonban és Szőkefalván. A püspököt Küküllőmegyében nagy ünnepélyességgel és lelkesedéssel fogadták. Banderiumokkal kísérték kocsiját és üdvözlő beszédeket mondtak. A püspök ezekre adott válaszában ékes szavakban hirdette, hogy a különböző vallásuaknak egymás vallását tisztelni kell és áldást kért minden felekezetre. Szőkefalván, hová báró Rottenthal négyes fogatján Guido Béla esperes, Nagy Béla jegyző s számos pap és világi úr kíséretében ment, fölavatta az új tornyot, hol a nagyszámú közönség odaadással hallgatta nagyhatalmú szónoklatát. Sándor János a megye főispánja ebédet adott a püspök tiszteletére.

XIII. Leo pápa áldásait küldözgeti a protestáns Angliára. Levelekben és zarándok csoportokat fogadva áldást oszt a brittek országának. Szabadelvű egy pápa a Vatican mostani ura! Az ultramontan püspökök Rómából áldást hoznak minden országba. Hát a protestans püspökök és papok is kívánnak áldást más vallású népekre; de ez nem ellenkezik a protestans elvvel, mely megengedi, hogy kiki azt a vallást kövesse, a melyet akar. De a római egyház áldása?! Az egyenes ellentéte a róm. katholicismus elvének, mely mindenkit, a ki nem a római vallást követi, eretneknek tart és az eretniekek számára a római egyháznak nem *áldása*, hanem csak *átka* van. Különbség van jó urak a kettő között! Önök nem követhetik a róm. katholicismus elveit úgy, hogy ugyanakkor áldást osszszanak más vallásuak számára. És ezt önök, kik Rómából hozzák és osztogatják az áldást, tényleg eléggé is mutatják, mikor a protestáns növendékek részére az áldást bérmálásban értelmezik, a nélkül, hogy azt kérnék. Önök az átok helyett, melyet hitelvük szerint kellene más vallásuak számára osztani, áldást osztanak; mit hitelvük szerint tenniök nem kellene. Önök most nem átkozódnak, hanem áldáskodnak. De az olyan áldások, a melyeknek kényszere van, nem áldás. Ajkukról nem hangzik átok, de az áldás, a mely hangzik, a viszály magvát hinti el, mely átka a népeknek.

Hoensbroechs gróf a pápaságról most megjelent művében: „Das Papsttum in seiner social-kulturellen Wirksamkeit“ vizsgálódásainak erredményét e tételbe foglalja össze: „A pápaság abban az igényében tekintve, hogy az isteni, a Krisztustól, a kereszténység alapítójától származó intézmény, a hit és erkölcs minden kérdésében csalhatatlansággal felruházva, a legnagyobb, legvégtetesebb és erredményekben leggazdagabb hazugsága az egész világtörténelemnek.“

Vatikáni körökben, mint a „Kölnische Volkszeitung“-nak Rómából jelentik, azzal a gondolattal foglalkoznak, hogy 1901. tavaszán egyetemes zsinatot hívjanak össze. Kétkedni lehet e jelentés hitelességében. Minden egyébtől eltekintve, mire való lenne a zsinat — jegyzi meg egy protestans német lap — hogyha a pápa már csalhatatlan?

Franciaországban Waldeck Rousseau, miniserelnök ünnepelesen bejelentette a culturharcot. Egy beszédjében kinyilvánította, hogy igyekezni kell annak a veszélynek elhárítására, hogy egy democraticus társadalomban olyan egyesület fejlődjék ki, melynek célja a vallásos intézmény alárcza alatt egy politikai testületet vezetni be az államba, a mely testület arra törekszik, hogy teljes független-

séget nyerjen és minden hatalmat magához ragadjon. „A szerzetrendek — mondotta a minister — még azt is meg merészlik tenni, hogy nem engedelmeskednek az egyházi méltóságoknak, kik nem akarnak az ő vazallusaik lenni. A szerzetrendeknek kell feltudni, ha az ifjúság két pártra szakad, kik úgy nőnek fel, hogy egymást nem is ismerik és annak a veszélynek lesznek kitéve, hogy egymást kölcsönösen nem is fogják megérteni. Ez a következménye annak, ha az államban az állammal versenyző hatalom áll elő. A klerikalismus, im ez az ellenség! Ez, nemcsak Franciaországban, hanem egyebütt is. Ez ellen kellene küzdeni s némely szabadelvű polgármesternek nem szintelen szerepet játszani, vagy épp annak tömjénezni. — Örvendetes dolog ezzel szemben, hogy Franciaországban a protestansok száma mind szaporodik. 1806-ban a protestansoknak 220 lelkészük volt, míg ma számuk meghaladja az 1200-at. Pas de Calais-ban 12 év alatt 1500 katolikus lett protestanszá. Dordogne megyében 1890 óta 5 gyülekezet, St. Aubin de Blaye-ben 6 és számos fiók gyülekezet alakult a nép jobb elemeiből. Némely helyt tömegesen lépnek át. A papok közül is az utóbbi időben 16-an hagyták oda a római igát és tértek át a prot. egyházba.

Széll Kálmán miniszterelnök dec. 6-án tartott beszédéből, melyben az ultramontán párt, az ugynevezett néppárt s főleg annak egyik szóvivője Molnár János apát támadásaira válaszolt, közöljük az ultramontán párt politikáját egész meztelenségében feltüntető bezáró részt: „A t. képviselő úr azt mondja, csak revíziót akar. Csak! Egyebet nem. Tudja-e a t. képviselő ur, hogy mit jelent az a revízió? és mit jelentenek azok az egyebek, amelyek utána jönnek a revíziónak? Azok jelentik a vallásfelekezetek közti egyetértésnek feldulását. Azok jelentik a viszályt, az ország belbékéjének a megsemmisítését. Az jelenti ennek a társadalomnak a szétszedését, a honpolgárok szembeállítását és jelenti a magyar társadalomnak az atomizálását. És jelenti eltörlését, szétrombolását mindazoknak a vívmányoknak, amelyeket a haladás minden országnak és az emberiségnek adott és a mi országunknak is adott, az országnak és az emberiségnek hasznára. És az a „csak“ és azok az egyebek, amelyek azután a „csak“ után kullognak, a mi összes állapotainknak, a mi összes vívmányainknak visszafejlesztését jelentik az egész vonalon. Mi pedig Magyarországot visszafejlesztetni nem fogjuk engedni, nem fogjuk engedni, hogy összezsugorítsák ezt az országot, összezsugorítsák ezt a társadalmat. Mert ennek az országnak, hogy feladatait teljesítse, hogy jövőjét biztosítsa, összes erőinek tömörülésére van szüksége. Erős, egységes társadalomra és

arra van szüksége, hogy a szabadelvű haladásnak vivmányai érintetlenül maradjanak s azoknak védelme és tetőzete alatt, tehát friss levegőben és a haladásnak izzó tüzeiben tömörüljön a magyar nemzet, a magyar társadalom és a magyar állam. A „csak“ és azok az „egyebek“, amelyek a „csak“ után kullognak, nekem nem kellenek, azokból nem kérek és azok ellen küzdeni fogok, amint küzdöttem miúdig. (Hosszantartó, szünni nem akaró élénk tetszés, éljenzés és taps jobbról és a középén. A miniszterelnököt mindenfelé üdvözlük.)

Kolozsvári főiskolánk Dr. Gál Kelemen tanár személyében új igazgatót nyert. Nem kicsiny feladat vár reá, mikor mai napság a nevelésben és oktatásban a legkülönbözőbb irányok keresztezik egymást; s mikor az ifjúságot óvni kell a kor egészségtelen, káros befolyásaitól. Hiszünk, hogy meg fogja találni a legjobb irányt: hogy az ifjabból derék emberek neveltessenek az egyháznak és a hazának. Ezzel üdvözöljük új állásában t. barátunkat.

Statistika. A „Kínesei Kalendárium“ sok mindenféle dologról és állapotról statistikát közöl, többek közt Magyarország felekezeteiről is és alakokban is bemutatja a kalendárium a számnagyságot. „A róm. kath. plébános óriási alakja mellett kisebbedő alakban jelentkeznek a görög keleti pópa, a református tiszteletes, a görög kath. pap, az evangélikus lelkész, a csöppnyi zsidó rabbi, míg az unitárius prédikátor már csak kis ponttá törpül“. Talán ezért nem tartják Budapesten az unitárius papot „udvarképes“-nek. A miniszterelnökök, a kik egymásután következtek, a budavári elnöki palotában szívesen láttak görög keleti pópát és mindenfélekezettű papot, a ki csak Budapesten lakik; de arra nem emlékszünk, hogy a budapesti unitárius lelkész, akár így, akár nevén megnevezve a miniszterelnök vendégei közt olvastuk volna. Hja, a statistika! a statistikai pont! Pedig az a pont egyénekre váltva mégis talán csak érdemelne némi figyelmet. Ebből a pontból sugárzott ki Aranyosrákosi Székely Sándor gyújtó szikrája, melytől Vörösmarty, kinek a nemzet épp most szobrot készül emelni, a hősköltészetre lángot fogott; ebből a pontból sugárzott ki Kriza ihlete, ki Petőfit a népköltészetben megelőzte; és a mi e pontból folyton sugárzott és a mig létezik, mindig sugározni fog: a nemzeti szellem. E pont egyénekre váltva talán mégis csak érdemelne némi figyelmet, legalább annál többet: mint hogy számba ne vegyék.

Müller Miksa. Az összehasonlító nyelvészet és vallástudomány nagyhírű művelője, Müller Miksa eredményekben gazdag munkásság után bevégezte életét. Oct. 28-án meghalt Oxfordban. Németországon született 1823-ban, Müller Vilmos költőnek volt a fia. De Angliában élt. Miután az egyetemet Leipzigban és Berlinben végezte és egy hindú meséskönyv németre fordításával (1844.) kitünt, Párisba ment, hol 1845—46-ban a nagy francia sanskrit tudós, Eugene Burnouf vezetése alatt lerakja az alapokat ahhoz a nagy munkához, melyet

nemsokára meg kellett kezdenie. Burnouf útján megismerkedik Báró Bunsennel, a porosz nagy követtel és általa Angliába jut. Bunsen a Keletindiai Társulattól 1846-ban azt a megbízást szerezte meg számára, hogy a Rig-Veda himnusainak régi eredeti szövegét angolra lefordítsa. Ennek következtében 1847-ben Oxfordban telepedik le, hol azután rendszeresen lakott és Anglia második hazájává lett. Fáradtságos volt a munka, a melyre vállalkozott, de mintegy negyedszáz év alatt eleget tett a megbízatásnak. A Rig-Veda fordításának első kötete 1849-ben jelent meg, a hatodik és utolsó 1873-ban. De bármily nagy munkát is végzett ezzel és más nyelvészeti és irodalomtörténeti tanulmányaival, (History of Sanskrit Literature 1859.) az összehasonlító nyelvészet mégis csak eszköz volt egy további nagy munkára: az összehasonlító vallástudományra. Ezt az a körülmény is elősegítette, hogy 1860-ban a sanskrit tanszéke az oxfordi egyetemen megüresedvén, Dean Stanley és más jeles férfiak törekvése mellett is az orthodoxok a Monier Williams megválasztását vitték keresztül és őt mellőzték. Mindenki elismerte, hogy ő lett volna a legilletékesebb, s a mellőztetés nem kis mértékben bántotta, de nem csüggesztette el. Most az összehasonlító vallástudományra szenteli munkásságát. Tanulmányai benne azt a meggyőződést erősítik meg „hogy alig van egy vallás is, a melyben valami igazság ne lenne“. S 1870-ben megtartja a Royal Institutionban azokat a felolvasásokat, melyekre az alkalmat, hogy az ellene elkövetett hibát jóvá tegye, éppen az oxfordi egyetem adta; azokat a felolvasásokat, melyek azután „Introduction to the Science of Religion“, „Bevezetés a vallástudományba“ czimen közöltettek, melyekben a mellett foglal állást, hogy a keresztény iratokat történelmileg kell tanulmányozni és e módszert és annak szabályait más vallások szent könyveire is éppen úgy kell alkalmazni, mint amazokra. Hat évvel később megkezdte „Kelet szent könyvei“-nek, a brahman, buddhista, kínai, parsista és mohamedan szentiratoknak kiadását, melyeknek nagyobb részét maga fordította. 1890-ben tartott felolvasásait „Physical Religion“ — „Természeti vallás“ czimen adta közre. — Müller Miksa tudományos módszert követett. Vizsgálódásai és tanulmányainak hatása a legtermékenyítőbb volt a vallástudományra. A mi az egyházban való állását illeti, az angolpüspöki egyházban annak az iránynak volt a hive, melynek követői Dean Stanleyt ismerték vezéruknek; a „Broad-Church“-hez, a „széles egyház“-hoz tartozott, azokhoz, kik az angol püspöki egyházban a szabadelvűség képviselői. A szabadelvű egyházakkal mindig rokonszenvezett. Az 1890-ben tartott felolva-

sásairól azt is jegyezték meg, hogy azokat inkább tarthatta volna a „Manchester College“-ben, az unitáriusok theol. intézetében. India szabadelvű férfaiival is folytonos érintkezést tartott fenn. A 70-es években Trefort Ágoston vallás és közokt.ügyi miniszter a budapesti egyetemen felállított sanskrit tanszékre meghívta őt, de már nem érzett hajlandóságot, hogy helyet cseréljen és új hazát válasszon. Ez időben a Magyar Tud. Akadémia külső tagjának választotta meg és oly érdemes kultagot keveset is választott az Akadémia, mint a milyen Müller Miksa volt.

Jénában Dr. Hilgenfeld Adolf tanárságának arany jubileumát ünnepelték oct. hónapban. Dr. Hilgenfeld mindig magasan tartotta a szabadelvű protestans theologia zászlóját és példányképe volt azoknak, kiket sem hálátlanság, sem félreismerés nem tántorít és nem csüggeszt el.

A hallei prot. egyetem vesztesége. Dr. Beyschlag W. hallei tanár nov. 25-én elhunyt. 1823-ban született a Majna melletti Frankfurtban. Tanult Bonnban Bleck és Berlinben Twesten tanársága alatt. Rövid ideig Trierben és azután Karlsruheban volt pap. 1860-ban theol. tanár lett Halleban és ott szolgált élete végéig az új szövetség tanszékén. Különösen érdemet szerzett azzal, hogy a római egyházat alaposan ismerve, annak támadásait számos beszédében, röpiratban, előadásokban és az általa szerkesztett „Deutsche evangelische Blätter“-ben visszaverte. Jelentékenyebb művei: „Das Leben Jesu“ (2. köt.) „Neutestamentliche Theologie“ (2 köt.) A porosz zsinatokon az ugynevezett középpárhoz tartozott. Ellensége volt mindannak, a mi confessionalis, s mikor a múlt évben a szabadelvű Weingart lelkész üldözték, az ő érdekében fölemelte szavát az egyházkormány hatalmaszkodó eljárása ellen.

Jakab Elek hamvainak hazaszállítása. A székely tört. pályadíj kezelésére kiküldött választmány nov. hónapban tartott ülésében kegyeletos dolgott cselekedett. Gróf Kuun Géza elnökle alatt és előterjesztésére egyhangulag elhatározta, hogy a székely tört. pályadíj fáradhatatlan gyűjtőjének, Kolozsvár jeles történetírójának hamvait Budapestről haza szállíttatja és a kolozsvári temetőben helyezi örök nyugalomra. Kolozsvárnak volt Jakab Elek lakossa, a mikor a pályadíjat gyűjtötte, mikor az ő kifogyhatlan lelkesedése a főurakat, polgárokat, ifjúságot adakozásra tüzelte, Kolozsvárt működött együtt nehéz időkben Gróf Mikó Imrével a hon javára. Méltó dolog hát, hogy hamvai a kerepesi temetőből, melyet a főváros, nem bizonyos,

hogy meddig tart fenn, Kolozsvárra szállitassanak. Ezt a választmány-nak minden tagja átérezte és készséggel járult ahhoz, hogy a hazaszállítás megtörténjék és a székely nemzet e lelkes nagy fiának sirja emlékkövel jelöltessék meg.

Kaali Nagy Domokos. Élet, erő, gyakorlati érzék s jó szellem egyesültek benne. Atyja Kaali Nagy Lázár, Bárány Wesselényi Miklós-nak volt gazdatisztje. A legjobb környezetben nőtt fel és kolozsvári főiskolánkban tanult. Egyike lett Szilágyvármegyében a legtiszteltebb embereknek. 1848/49-ben mint honvédhadnagy szolgált, harminczöt éven keresztül pedig a krasznai járásban főszolgabíró-ságot viselt. Rend, pontosság, szigor és a községek anyagi jóllétének emelése vezették. Mint kitünő minta-gazda példájával is elősegítette a jóllét gyarapodását. A társadalmi életben a legbarátságosabb volt, családjában gondos és szerető családfő. Édzett, erős testalkata sok munkát bírt el, míg végre egy szélütés romba döntötte és néhány heti szenvedés után megszűnt élni. Tagja volt Egyh. Főtanácsunknak is és hogyha az ügyek intézésében kevésbé is vehetett részt, de egyházának ügyeit meleg érdeklődéssel kísérte. Temetése unitárius szertartás szerint ment végbe a vidék általános nagy részvétele mellett.

Sikó Miklós. Gyászlap nem adta tudtúl, hogy Sikó Miklós az élők közül eltávozott, hogy Marosvásárhelyt ez év folytán meghalt. De utólagosan értesülve is följegyezzük, mert a családon kívül szélesebb kört is érdekel az ő neve. Magyar nemes birtokos és festő volt. Kolozsmegyében töltötte élete java részét, itt hivataloskodott és gazdálkodott s az 50-es és 60-as években itt ismerték őt, mint kedvelt festőt, mint egyikét a legjelesebb magyar festőknek. Sok főúrnak, a közélet sok emberének és nem egy szép nőnek örököltette meg az ő ecsetje a képét. Ő festette egyik jóltevőnk Nagyajtai Incze Mihályt is. Képei kétségtelenül festészetünk korábbi fokát, a százév közepén uralkodott miniatúr festést jelölik, de hivek és kifejezők, s nemcsak az arc, hanem a ruházat, a menték és magyar női viseletek festésével is kivált. Ezért, hogy még hajlott korában is szívesen bízták meg munkával. Sikó Miklós csinos alak volt, idős korában szép öreg ember, s mind a mellett hogy művész volt, a magyar nemes magatartását mindig megőrizte. Erre elég jellemző, hogy mikor egyszer egy külföldinek beajánlották, az ismételve kérdezte: „Mi is csak a neve a „Lord“-nak?” Sikó Miklós Filep Albert marosszentkirályi birtokos testvérét bírta nőül, kitől három fia maradt: Kálmán, Árpád, Géza és egy leánya: Róza, özv. Sebesy Jóbné.

Gyászshírek: Bölöni Albert Lőrincz egyh. tanácsos oct. hó 18-án elvesztette hön szeretett nejét, a szorgalmas jó házi asszonyt, szül. *Nagy Rózát*, ki életének 53-ik s boldog házasságának 37-ik évében hunyt el Budapesten, honnan hült tetemei Bölönbe szállítottak és ott helyezték nyugalomra. Az éhunytat férjén kívül gyászolják gyermekei: Albert Aron postaigazg. fogalmazó, Albert Anna, Szigethy István kir. járásbíró neje, s Albert Róza és Lőrincz; s testvére Nagy Amália, Rédiger Géza neje. — Deésy Mihály szováthi pap családját szomorú vesztség érte *Benedek János* nagyajtai birtokos halálában, ki oct. 9-én szenderült jobb létre életének 80-ik, s boldog házasságának 58-ik évében. Az éhunytban Benedek Samu kolozsvári állami fíképezdei tanár édes testvérét gyászolja. — Bíró Elek kolozsi lelkész megrendítő csapás találta. Leánya *Bíró Róza*, férj. Imreh Mihályné élete 27-ik s boldog házassága 5-ik évében egy véletlen baleset következtében néhány napi kínos szenvedés után nov. 5-én, férje, szülői, és testvérei: Lajos, várfalvai lelkész, Elek, Kata és Anna fájdalmára meghalt. — *Özv. Bölöni Sikó Lajosné*, szül. Nagyváradi S. Gyulai Eszter életének 70-ik, özvegységének 10-ik évében nov. 30-án Septéren megszűnt élni. Sikó Kanuth, Sikó Lajos és Sikó Eszter, Szentmaryainé édes anyjukat gyászolják az éhunytban. — *Kaali Nagy Domokos* egyh. tanácsos életének 68. évében dec. 1-én Krasznán más létre szenderült. Elvesztését első sorban fájlalják neje Csiktusnádi Sántha Ida, gyermekei: K. Nagy Dezső, K. Nagy Béla és K. Nagy Ilona, özv. Péchy Istvánné és nagyszámú rokonság. — Éppen most vesszük azt a szomorú hirt, hogy *Barabás József* székelykeresztúri gymu. tanár dec. 6-án élete 47-ik, házassága 19-ik és tanársága 24-ik évében meghalt. Barabás Lajos székelykeresztúri pap és tanár testvérét vesztette benne és Barabás Károly kolozsvári polgár is és az intézet egy szorgalmas tanárát.

ARANYKÖNYV.

Az »Ezredéves Emlékalap«-ra tett kegyes adományok.

(22-ik közlemény.)

255. Ajtay János gr. ivén H. Almásról. Ajtay János l. 4 kor. Rász Péter 45 f. Szabó Mózes (Dávid) 22 f. Ö.v. Szabó Mária (Béla) 11 f. Deák Mózes 10 f. Józsa Mihály ifj. 12 f. Szabó Mózes M. 22 f. Özv. Szabó Mária B. 11 f. ifj. Ráduly Mihály 22 f. Sándor Mihály Zs. 11 f. Bodor István h. 11 f. Szabó László Orb. 22 f. Ráduly József k. 11 f. Szabó István D. 11 f. Sándor András k. 11 f. Özv. Sándor Pálné k. 22 f. Szabó Mihály m. 11 f. Özv. Szabó Józsefné S. 11 f. Szabó Mihály B 11 f. Sziblik József 10 f. ifj. Szabó Mózes k. 22 f. Szabó András B. 11 f. Józsa Mihály al 11 f. Szentpáli József 22 f. Szabó Ferencz B. 11 f. Dénes Zsigmond 22 f. Tikosi István molnár 45 f. Szabó István Zs. 22 f. Benczi János Mih. 22 f. Józsa Mózes k. 20 f. Szabó Mózes Zs. 22 f. Sebestyén Mihály id. 45 f. Lőrincz Mihály al. 11 f. Pálfi János 22 f. Sándor János id. 11 f. Dénes Mózes 22 f. Soos János al. 22 f. Pap Mihály 11 f. Szabó László nagy 45 f. Gothárd Pál ifj. 45 f. Kovács Mózes 22 f. Szabó János O. 11 f. Józsa István 22 f. Szabó Józsefné k. 22 f. Id. Szabó Mózes k. 22 f. Beke István 11 f. Szabó Mihály pat. 11 f. Gothárd Mihály es. 11 f. Antonya József 22 f. Antonya István 22 f. Sós Mihály és János 20 f. Gábor Ferencz 20 f. Csaka János ifj. 22 f. Déák József 22 f. Száz Mihály 11 f. Józsa Mózes 11 f. Sándor András f. 11 f. Id. Horváth István 11 f. Antonya János 11 f. Szondi Mihály 10 f. Deák János 45 f. Szondi János 11 f. Rigó György B. 22 f. László István 22 f. Horváth István 11 f. Pál János 11 f. Pap János 22 f. Horváth András 11 f. Antonya András f. 11 f. Bencze István D. 11 f. Antonya Pál f. 11 f. Józsa Mihály B. 11 f. Szabó Lajos A. 11 f. Kovács József 10 f. ifj. Kovács Mózes 20 f. Kenyeres Györgyné özv. 11 f. Sándor Mózes k. 22 f. Sándor Mihály Goth. 10 f. Szabó Mózes A. 22 f. Pálfi János 22 f. Boér József F. 20 f. Ifj. Horváth János 10 f. Beke András 11 f. György Ferencz 11 f. Bacsó Mihály 22 f. Rigó József k. 10 f. Antonya András al 11 f. Boér Ferencz 11 f. Sós János 11 f. Felszegi András 11 f. az egyházközség 10 kor. többen 97 f. Sándor Mihály fel. 11 f. Kenyeres Ferencz fel. 10 f. Antonya Mihály 22 f.

Összesen : 31 kor. 36 f.

256. Boros György, theol. tanár és neje

Kovácsi Róza Kolozsvár 30 kor. —

Összesen : 61 kor. 36 f.

Az előbbi 21 közl. összege : 5530 kor. 04 f.

Együtt : 5591 kor. 40 f.

Midőn ez adományokért az illetőknek szíves köszönetemet nyilvánítanám, annak a ren ényemnek is kifejezést adok, hogy a közelgő új év alkalmából többen lesznek e f. irat t. olvasói s általában egyházunk tagjai között, a kik szeretetük tárgyai között ez „Emlék alap“-ról is megemlékeznek s annak további gyarapításához becses adományaikkal hozzá járulnak.

Kolozsvárt, 1900. dec. 6.

Ferencz József,
unitárius püspök.

A nagy-ajtai unitárius új papi-lak és gazdasági épületek építésére önkéntesen adományoztak :

Dr. Ferenczy Géza 104 kor. Kovács Gábor 100 kor. Weiss Berthold orsz. gyül. képvis. 100 kor. Répa Mihály 100 kor. Lőfi Öljön 100 kor. Péterfi Sándor és neje Szöcs Anna (K.A.-jta) 40 kor. Néhaj dr. Ferenczy Gézáné 20 kor. Péterfi Lőrincz 20 kor. id. Péterfi Sándor 20 kor. ifj. Péterfi Sándor 20 kor. Darkó Lajos 20 kor. Tana Albert 10 kor. ifj. Darkó György 10 kor. Incze Gábor 10 kor. id. Darkó Áron 12 kor. Simon József 12 kor. Szentpáli Sándor 10 kor. Benedek András 10 kor. id. Simon György 10 kor. Took Mózes 10 kor. Porzolt Józsefné, Szalad Juliánna 10 kor. Incze Dénes 10 kor. Péterfi Áron (H.-Almás) 10 kor. Kelemen Lajos 2 kor. Varga Dénes 2 kor. Ajtay János 2 kor. Herman Károly (ev. ref.) 2 kor. Kisgyörgy Sándor, esperes 2 kor. Kisgyörgy Áron 8 kor. ifj. Zoltán György 2 kor. Benedek Gyula 2 kor. Benedek János (ev. ref.) 3 kor. Dévay Antal (r. kath.) 4 kor. Zathureczky József (ev. ref.) 10 kor. Pálfi Elek (ev. ref.) 2 kor. Czell Ignác (ev. ref.) 2 kor. Betegh Lajos (róm. kath.) 2 kor. Szabó István (ev. ref.) 2 kor. Dr. Benedek Zoltán (ev. ref.) 4 kor. Dr. Bene István (ev. ref.) 2 kor. Biró József (ev. ref.) 6 kor. Gáspár József (róm. kath.) 2 kor. Dézsi Gábor 2 kor. Zathureczky Kálmán (ev. ref.) 4 kor. Perényi Ferencz (róm. kath.) 2 kor. Polgár Mihály (izr.) 2 kor. Dr. Solyom István (ev. ref.) 2 kor. Finta Géza (ev. ref.) 2 kor. Varga György 2 kor. id. Biró József (ev. ref.) 1 kor. Kásás György (gör. kath.) 40 fill. Kövér András (ev. ref. esperes) 6 kor. Bihari Dávid 4 kor. Keresztes Sámuel 8 kor. Simon Áron 14 kor. Darkó Imre 5 kor. id. Zoltán György 4 kor. Péterfi Lajos 4 kor. Gergely Ferencz 2 kor. ifj. Kóródi István 6 kor. Péterfi Áron 2 kor. Ferencz Lajos 2 kor. ifj. Lőrincz István 4 kor. Kriza Sándor (H.-Almás) 4 kor. ifj. Lengyel József 4 kor. Simon István 4 kor. Farkas István 6 kor. Kóródi András 2 kor. Péterfi Dávid felső 2 kor. Keresztes József felső 2 kor. Berecz Lajos 2 kor. id. Lőrincz István 2 kor. Kósa Mózes 4 kor. Kerekes István 2 kor. Bartha András 6 kor. Fekete József felső 3 kor. Dombi József 6 kor. Fazakas Sándor 2 kor. Dézsi Jónás 2 kor. id. Barta György 6 kor. Kádár Mihály (ev. ref.) 4 kor. id. Darkó György 4 kor. Simon Ferencz 8 kor. Rétyi Áron 8 kor. Németh Mózes alsó 2 kor. Darnóczy Sándor 2 kor. Benedek István előszegi 2 kor. Darkó Samu 60 fill. Péter János 2 kor. — Összesen: 999 korona.

Ezenkívül építkezési fedezetül átadatott 1898-ban és 1899-ben a papi szántók (6½ kat. hold) és kaszálók (5½ kat. hold) jövedelme, továbbá az „Incze Mihály alapítvány“ (2600 K. körül) évi 5½ százalékos kamatának a papot illető 2/3-része, a legelő-díj és faletmény — összesen: 1600-1800 kor. értékben. — (A papi telken egy 20 ölnyi hosszú, 1½ öl magas kő és téglakerítést rakott Benedek András építő-mester, a saját költségén.) Az építkezésekhez ígás- és kézimunkával az egyháznak majd mindenik tagja hozzájárult a téglá, fővény, cserép, fa, lécz, mész hordásánál.

Az építkezésekre buzgósággal ügyeltek fel Ütő András énekvezér, Költő György, akkori gondnok, ifj. Darkó György, Péterfi Lőrincz, pénztárnok és még számosan.

A lelkészi lakban négy szoba festésére adományoztak: Lőfi Ödön 6 kor. Dr. Ferenczy Géza 4 kor. Répa Mihály 4 kor. Péterfy Lőrincz 4 kor. ifj. Darkó György 2 kor. Darkó Lajos 2 kor. Lőfi Áron esperes 2 kor. Darkó Áron, nagy-uti 1 kor. Incze Gábor 1 kor. Keresztes Sámuel 1 kor. Darkó Imre 1 kor. Simon Áron 1 kor. ifj. Kisgyörgy Dávid 1 kor. Incze Dénes 1 kor. Simon György 1 kor. Összesen: 32 korona.

A lelkészi lak az 1900. évi július hó 18-án Nagy-Ajtán tartott egyház-köri közgyűlés alkalmával ünnepiesen fölszenteltetett, a mikor imát József Lajos kilyéni, beszédet Lőfi Ödön nagy-ajtai lelkészek és Kovács Gábor egyházi felügy.-gondnok tartottak, népes gyülekezet előtt.

E helyen is fogadják az adakozók és közreműködők, kik többféle terheinken segítettek, legnagyobb köszönetünket. Isten áldasa legyen a befejezett munkán, — békesség és tiszta indulat a jövődőben!

Nagy-Ajta, 1900. november hó.

Lőfi Ödön,
lelkész.

Özv. *Figura Dánielné*, hódmező-vásárhelyi kegyes unitárius nő, abból az alkalomból, hogy nov. 6-án Isten kegyelméből a 80-ik életévét betöltötte, a hódmező-vásárhelyi unitárius egyházközség javára 1000 koronás alapítványt tett. Oly szép megnyilatkozása ez a kegyes nő vallásos buzgóságának és egyházunkhoz való hű ragaszkodásának, mely szebben beszél minden ékes szavaknál. Fogadja e helyen is nemes tettéért a hódmező-vásárhelyi egyházközség nevében leghálásabb köszönetemet.

Hódmező-Vásárhelyen, 1900 nov. 12-én

Gálffy Zsigmond,
unitárius lelkész.

